

Київський національний торговельно-економічний університет

Кафедра міжнародного, цивільного та комерційного права

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

«Міжнародні прикордонні спори в практиці Міжнародного Суду ООН»

Студента 2 курсу, групи 12м,
спеціальність
«Міжнародне право»

Паніна Дмитра
Олександровича

*підпис
студента*

Науковий керівник
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри
міжнародного, цивільного та
комерційного права

Дерунець Наталія
Олександрівна

*підпис
керівника*

Гарант освітньої програми
доктор юридичних наук,
професор, завідувач кафедри
міжнародного, цивільного та
комерційного права

Мазаракі Наталія
Анатоліївна

*підпис
керівника*

Київ 2021

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ПРАВОВИЙ СТАТУС МІЖНАРОДНОГО СУДУ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ	
1.1. Передумови створення Міжнародного Суду ООН.....	7
1.2. Особливості юрисдикції та структура Міжнародного Суду ООН.....	13
1.3. Процедура розгляду спорів та виконання рішень Міжнародного суду ООН.....	18
РОЗДІЛ 2. ВПЛИВ ПРАКТИКИ МІЖНАРОДНОГО СУДУ ООН НА РОЗВИТОК ІНСТИТУТУ ВИРІШЕННЯ МІЖНАРОДНИХ ПРИКОРДОННИХ СПОРІВ	
2.1 Державна територія як предмет міжнародного прикордонного спору та формування принципу <i>uti possidetis juris</i> у міжнародному праві.....	22
2.2 Справа про прикордонний спір Буркіна-Фасо проти Малі.....	27
2.3 Справа про суверенітет над певними прикордонними ділянками між Бельгією та Нідерландами.....	32
2.4 Справа між Камбоджею і Таїландом про храм Преах Віхеар.....	36
РОЗДІЛ 3. ПРАКТИКА МІЖНАРОДНОГО СУДУ ООН З ВРЕГУЛЮВАННЯ СПОРІВ ЗА УЧАСТЮ УКРАЇНИ	
3.1. Вирішення територіального спору між Україною та Румунією.....	41
3.2 Значення Міжнародного суду ООН у вирішенні спору між Україною та Російською Федерацією.....	45
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	50
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	55

ВСТУП

Актуальність теми дослідження полягає в аналізі сучасних явищ, які виражаються у територіальних та прикордонних конфліктах, які є надзвичайно важливі у наш час, оскільки зачіпають інтереси багатьох країн та впливають на стосунки між державами. На даний час існує багато територіальних конфліктів між державами та конфлікт, що безпосередньо зачіпає наші інтереси як України - конфлікт на сході країни. Лишень деякі із цих конфліктів розглядаються в рамках Міжнародного Суду ООН (далі – МС ООН), а це один із найефективніших мирних способів вирішити конфлікт без проливання крові та втрати мільйонів життів в запеклих боях за територію. Тому надзвичайно важливо ідентифікувати принципи на яких будується правосуддя, ефективність та справедливість прийняття рішення. Адже саме аналіз та публікація цих даних, впливає на імідж Міжнародного Суду ООН та бажання до нього звертатися заради мирного вирішення спору.

На нашу думку у вітчизняній літературі недостатньо проаналізовані територіальні конфлікти, які вирішувалися в Міжнародному Суді ООН, принципи які використовували судді при винесенні рішення у тій чи іншій справі. Також враховуючи те, що в світі постійно з'являються нові конфлікти, сторони звертаються до суду за їх вирішенням, деякі справи, що розглядаються у суді переходять у наступні етапи розгляду, як наприклад справа «Україна проти Російської Федерації», це мотивує нас оновити знання про нову судову практику, що ще не була охоплена вченими досить детально.

Підґрунтям для подальшого дослідження проблем функціонування міжнародного судочинства слугують праці українських та російських вчених-правників: В. Буткевича [11], С. Акулова [29], А. Дмитрієва [20], О. Шпаковича [57], Ю. Шемшушенка [54], Л. Тимченко [47], В. Кононенка [46], М. Черкеса [53], Р. Алямкіна [7], Ф. Мирзоєва [32], Ю. Ноговіциної [37], Т. Цимбрівського [52], А. Мануїлова [31], К. Савчука [44].

Метою дослідження є визначення місця Міжнародного суду ООН в системі засобів мирного вирішення міжнародних територіальних спорів, а також аналіз структури цього органу та ефективності його діяльності.

Для досягнення поставленої мети визначені наступні завдання дослідження:

1. Охарактеризувати передумови створення Міжнародного Суду ООН;
2. Проаналізувати особливості юрисдикції та структури Міжнародного Суду ООН;
3. Дослідити процедуру розгляду спорів та виконання рішень Міжнародного Суду ООН;
4. Розкрити питання державної території як предмету міжнародного прикордонного спору;
5. Визначити вплив справи Буркіна-Фасо проти Малі на практику врегулювання територіальних спорів;
6. Охарактеризувати особливості територіальних претензій та їх обґрунтування, використаних у справі Бельгія проти Нідерландів;
7. Виявити особливості застосування принципу «естопель» у справі Камбоджа проти Таїланду;
8. Проаналізувати практику Міжнародного Суду ООН з вирішення спору між Україною та Румунією;
9. Охарактеризувати значення рішень Міжнародного суду ООН у врегулюванні спору між Україною та Російською Федерацією.

Об'єктом дослідження є відносини з приводу діяльності Міжнародного Суду ООН у сфері підтримання міжнародного миру і безпеки за допомогою вирішення міжнародних територіальних спорів і тлумачення норм міжнародного права.

Предметом дослідження є норми міжнародних договорів, наукові праці, а також документи та рішення міжнародних органів та організацій, які стосуються врегулювання міжнародних територіальних спорів МС ООН.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети і завдань дослідження при написанні роботи було використано систему загальнонаукових

та спеціальних методів пізнання. А саме, загальнонаукові методи аналізу, синтезу, метод аналогії, метод узагальнення, метод переходу від загального до конкретного.

Методи емпіричного дослідження - статистичний аналіз, порівняння, що використовувалися при аналізі практики рішень, що розглядалися Міжнародним Судом ООН.

Методи теоретичного аналізу - методи системного і комплексного підходу, метод поєднання історичного і логічного аналізу використовувалися при розгляді конкретних конфліктів, що вирішувалися у Суді, розгляду шляхів вдосконалення Міжнародного Суду ООН. Історико-правовий метод був використаний для аналізу передумов виникнення Міжнародного Суду ООН. Формально-юридичний метод був використаний для аналізу міжнародних норм, що регулюють діяльність Міжнародного Суду ООН.

Наукова новизна дослідження полягає в комплексному аналізі судової практики Міжнародного Суду ООН, визначенні основоположних принципів, на які посилалися судді при вирішенні справ та ролі цих рішень у сфері мирного вирішення конфліктів між конфліктуючими державами.

У роботі детально аналізується розвиток принципу «естопель» на прикладі справи між Камбоджею та Таїландом. На відміну від багатьох інших робіт, які аналізували цей кейс та описували загальні характеристики принципу, фокусуючи свою увагу на логіці попередніх дій держави, які розходяться з офіційними заявами Сторони, ми концентрували увагу на іншій важливій характеристиці принципу - наявності знань у Сторони про угоди, що створюють для неї зобов'язання до тієї пори, поки сторона такі домовленості не оскаржить. Адже в протилежному випадку, якщо Стороні не відомо про угоди (карти, додатки, конвенції, протоколи) вона і не має обов'язку заперечувати проти легітимності таких угод, тому принцип не може бути застосований. Також важливим елементом, на який ми звертаємо увагу - плинність часу. Тривалий термін мовчання Сторони про заперечення щодо легітимності угод, надає силу таким угодам в очах Міжнародного Суду ООН. Також ми детально проаналізували

рішення Міжнародного Суду ООН від 08.11.2019 у справі України проти РФ, у частині про наявність юрисдикції у Суду для вирішення цього спору, та в контексті релевантності використання двох конвенцій Україною при обґрунтуванні своєї позиції. А також значення рішення для України.

Окремі положення випускної кваліфікаційної роботи викладено у статті: Панін Д.О. «Справа між Камбоджею і Таїландом про храм Преах Віхеар у контексті рішення Міжнародного Суду 2013р.», що опублікована у збірнику наукових статей «Міжнародне право: трансформація доктрини та практики». К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2021, С. 119-127.

Практичне значення. Сформульовані теоретичні висновки можуть бути використані при написанні підручників, навчальних посібників і методичних розробок з навчальних курсів та дисциплін «Міжнародне публічне право», «Право міжнародної відповідальності», «Право міжнародних організацій» для студентів юридичних факультетів закладів вищої освіти. Зібраний матеріал і узагальнення можуть бути використані для підготовки узагальнюючих праць, при підготовці лекційних занять та спецкурсів у закладах вищої освіти.

Структура випускної кваліфікаційної роботи обумовлена метою і предметом дослідження та авторським підходом до розгляду обраної теми. Випускна кваліфікаційна робота складається із вступу, трьох розділів, які включають в себе дев'ять підрозділів, висновки та пропозиції, список використаних джерел. Повний обсяг роботи становить 61 сторінку, із яких основна частина роботи займає 52 сторінки. Список використаних джерел складається з 77 найменувань.

РОЗДІЛ 1. ПРАВОВИЙ СТАТУС МІЖНАРОДНОГО СУДУ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ

1.1 Передумови створення Міжнародного Суду ООН

Первинними передумовами розвитку міжнародного правосуддя було те, що на початку XVII ст. розгорілась загальноєвропейська війна. За охопленням масштабів участі різних країн Європи, ця війна була першим міжнародним конфліктом. У 1638 р. Папа і данський король закликали до припинення війни. Два роки по тому ідею підтримав німецький Рейхстаг. 25 грудня 1641 р. відбулося підписання попереднього мирного договору.

У результаті цих подій, Конгрес став найбільшою представницькою народною владою в історії Європи. Підсумком війни стало те, що жодна з держав виявилася нездатною домогтися повного панування на континенті. Так, Вестфальський трактат від 24.10.1648 р., що став символом кінця тридцятирічної війни, у якій брали участь більшість європейських держав, містив ряд найважливіших положень політичного і міжнародно-правового характеру [8].

Сучасна історія міжнародного арбітражу, як правило, визнається як початок кінця XVIII століття і, зокрема, до так званого договору Джея 1794 р. між Сполученими Штатами Америки та Великою Британією. Цей Договір про дружбу, комерцію та судноплавство передбачав створення трьох змішаних комісій у складі громадян США та Великобританії, визначених у однаковій кількості обома сторонами, яким було поставлено завдання вирішити низку невирішених питань між двома країнами, які неможливо було вирішити шляхом переговорів. Ці змішані комісії не були строго кажучи органами судових рішень третіх сторін, вони мали певною мірою функціонувати як трибунали. Зокрема, правила процедури передбачали призначення та участь рівної кількості членів з обох сторін, при цьому головуєчий член («арбітр») обирається за домовленістю між чотирма призначеними членами (США та Великою Британією, кожен з яких призначає двох своїх громадян як члени) [21].

Протягом дев'ятнадцятого століття до комісій зверталися як Сполучені Штати, так і Великобританія, як і інші держави Європи та Америки. Арбітраж

«Алабама претензії» 1872 року між Сполученим Королівством та Сполученими Штатами поклав початок другому, і ще більш вирішальному, етапу у розвитку сучасного міжнародного арбітражу. Відповідно до Вашингтонського договору 1871 року, Сполучені Штати та Великобританія погодилися подати до арбітражу позови перших за нібито порушення нейтралітету останніми під час Громадянської війни в США. Дві країни встановили певні правила, що регулюють обов'язки нейтральних урядів, які повинні були застосовуватися трибуналом, і вони погодилися, що вони повинні складатися з п'яти членів, які призначатимуться відповідно главами держав США, Великобританії, Бразилії, Італії та Швейцарії, останні три держави не є учасниками справи [25]. Це був перший випадок, коли був створений арбітражний суд, до складу якого входила більшість суддів національності, відмінної від національності сторін. Крім того, процедура, розроблена цим трибуналом, мала багато характеристик судового процесу, відомих у національних правових нормах. Рішення приймалися більшістю голосів. Сторони повинні були призначити агентів та адвокатів та обмінятися письмовими доказами (а також, певною мірою, усними аргументами).

Проведення слугувало демонстрацією ефективності арбітражу при врегулюванні великої суперечки, і воно призвело протягом останніх років дев'ятнадцятого століття до різних подальших подій, а саме до різкого зростання практики включення положень у договори, що передбачають звернення до арбітражу у разі спору між сторонами, спроби побудувати загальний арбітражний закон, щоб країни, які бажають скористатися цим засобом вирішення спорів, не були зобов'язані кожного разу погоджуватися щодо всіх правил арбітражу процедури, яку має дотримуватися арбітражний суд [12].

Саме в Гаазі (Нідерланди) держави вирішили упорядкувати міжнародний арбітраж. Зібравши делегатів з 26 штатів у 1899 р. та делегатів з 44 штатів у 1907 р., Гаазькі мирні конференції відбулися за ініціативою російського царя Миколи II. Гаазькі конференції вперше в історії намагалися уповільнити гонку озброєнь та розпочати дебати щодо підтримки міжнародного миру. Конференції також мали сприяти кодифікації та розвитку законів та звичаїв війни. Ряд

конвенцій, які формують те, що іноді називають «Гаазьким законом», регулювали війну на суші та на морі [29].

29 липня 1899 р. Учасники Першої Гаазької конференції миру прийняли Конвенцію про мирне розв'язання міжнародних зіткнень (Конвенція), яка регулювала різні політичні та правові шляхи врегулювання міждержавних конфліктів. Конвенція 1899 р. стосувалася добрих послуг, посередництва, міжнародних слідчих комісій та міжнародного арбітражу. Загалом, прийняття Конвенції не відкрило нових підстав щодо обов'язку мирного вирішення міжнародних спорів. Він лише передбачав, що «[у] випадку серйозних розбіжностей або конфлікту, перед зверненням до озброєння, держави-підписанти погоджуються звернутись, наскільки дозволяють обставини, до добрих послуг або посередництва однієї чи кількох дружніх держав» (ст. 2) [3]. Конвенція 1899 р. також передбачала створення міжнародних комісій з розслідування, якщо сторони, що перебувають у конфлікті, домовились про це та втілювали загальні принципи, що регулюють такі органи. Комісії з розслідування рідко створювалися на практиці, і лише три комісії були створені відповідно до положень Конвенції за 40 років. Конвенція 1899 р. також передбачала, що міжнародний арбітраж має за мету «врегулювання розбіжностей між державами суддями за їх власним вибором і на основі поваги до закону» (Стаття 15). Однак Конвенція не являла собою угоду, яка зобов'язувала б держави-учасниці вирішувати їхні спори. Дійсно, як це прямо зазначено, вони, «які звертаються до арбітражу [підписують] спеціальний акт («компроміс»), в якому чітко визначається предмет розбіжності, а також обсяг повноважень арбітрів. Цей Закон передбачає зобов'язання сторін лояльно підкорятися Рішенню» (ст. 31). З метою полегшення звернення до арбітражу, Конвенція створила «Постійний арбітражний суд» (ПАС), який мав би, з одного боку, складати перелік юрисконсультів, визначених повноваженнями підписантів, і серед яких сторони для вирішення спору можуть бути обрані арбітри, а з іншого боку - Міжнародне бюро, яке діє як Секретаріат арбітражних судів [20].

Друга Гаазька мирна конференція, на яку були запрошені всі штати Центральної та Південної Америки, була врешті-решт проведена з 15 червня по 18

жовтня 1907 р. Метою конференції було розширення Гаазьких конвенцій 1899 р. Шляхом зміни деяких їх частин та доповнення новими темами. Конференція все-таки розширила механізм добровільного арбітражу та встановила конвенції, що регулюють стягнення боргів, правила війни та права та обов'язки нейтральних осіб. Конвенція 1907 р. (I) про тихоокеанське врегулювання міжнародних спорів підтвердила звичаєве право арбітражу, додавши до нього певні роз'яснення та нові правила. Як уже зазначалося, поновлені спроби у 1907 р. створити систему примусового арбітражу зазнали невдачі. Жодного загального арбітражного договору не було прийнято, що передбачає зобов'язання держав передавати свої спори до арбітражу, а натомість проста декларація, за допомогою якої Конференція одноголосно погодилася «визнати принцип обов'язкового арбітражу» та «заявивши, що певні суперечки, зокрема ті, що стосуються тлумачення та застосування положень міжнародних угод, можуть бути подані до примусового арбітражу без будь-яких обмежень» [58].

Важливість створення ПАС не стільки відбилася на кількості справ, які були врешті-решт подані відповідно до положень Конвенції 1899 р. (а пізніше Конвенції 1907 р.), А скоріше в тому, що деякі з найпотужніші країни того часу (Франція, Німеччина, Великобританія, США) зверталися до арбітражу з метою врегулювання суперечок. Рішення трибуналів торкалися важливих питань міжнародного права, таких як поведження з іноземцями/дипломатичний захист, захоплення суден, заволодіння територією. Спроби, зроблені в Гаазі щодо інституціоналізації арбітражу, продемонстрували цінність цього методу врегулювання суперечок, а також в цілому, ілюструє зростання довіри держав до таких мирних засобів вирішення спорів. Більше 60 арбітражних договорів було укладено між 1899 і 1907 роками, і компромісні положення були включені до приблизно 40 договорів про дружбу, дружбу та комерцію за той же період. Таким чином, арбітраж поступово став прийнятним засобом для обмеження та запобігання застосуванню сили у міжнародних відносинах. Гаазька конвенція 1907 р., що поважає обмеження використання сил для стягнення договірних боргів, яка стала відома як «Конвенція Драго-Портера», стала першим кроком на

шляху до заборони застосування сили у загальному міжнародному праві, запровадивши попередню спробу врегулювати позов про стягнення заборгованості за контрактом через арбітраж, перш ніж вдатися до війни [39].

Деякі критикували Постійний арбітражний суд за те, що він не є ні справжнім судом, ні справді постійною установою. Саме в цьому контексті Друга Гаазька конференція обговорювала створення третейського суду на додаток до Постійного арбітражного суду, проте проект Конвенції про створення такого Суду прийняти не вдалося. Основною метою цього проекту було «сприяння справі арбітражу» та «[забезпечення] спадкоємності в арбітражній практиці». Росія запропонувала утворити необов'язковий постійний суд у складі трьох суддів, які призначаються шляхом таємного голосування на щорічних зборах осіб, які складають список Постійного третейського суду. Сполучені Штати пішли далі. Вони прагнули створити справжній постійний суд із регулярними засіданнями, до складу якого входили б незалежні та нерухомі судді, які представляли різні правові системи світу та закликали до верховенства. США не хотіли замінити Постійний арбітражний суд, а обмежити свою юрисдикцію політичними справами та залишити судові спори для нового суду [77]. Однією з найделікатніших проблем, які згодом виникатимуть знову і знову, було забезпечення присутності у Суді суддів, які були громадянами великих держав того часу, залишаючи водночас достатні можливості для інших держав мати суддів своєї національності на лаві підсудних, через певні проміжки часу. Цю проблему не вдалося вирішити в 1907 р., і американська пропозиція, яка послужила підставою для обговорення, не була прийнята до уваги.

Третю мирну конференцію, заплановану на 1915 р., не вдалося провести. Зусиль, докладених з 1899 р., було недостатньо для запобігання Першій світовій війні. Але безпрецедентні жахи Великої війни мали наслідком переконання міжнародного суспільства у необхідності створення міжнародної організації з метою посилення поваги до міжнародного миру та безпеки, в рамках якої на його місце покладеться суд, відповідальний за застосування закону.

У 1942 році державний секретар Сполучених Штатів і міністр закордонних справ Сполученого Королівства заявили, що підтримують створення або відновлення міжнародного суду після війни, а Міжамериканський юридичний комітет рекомендував розширити юрисдикцію ПАС.

30 жовтня 1943 року, після конференції, Китай, СРСР, Велика Британія та Сполучені Штати оприлюднили спільну декларацію, в якій визнали необхідність «якнайшвидшого створення загальної міжнародної організації, заснованої на принципі суверенітету, рівності усіх миролюбних держав і відкритості для членства всіх таких держав, великих і малих, для підтримки міжнародного миру і безпеки».

У Вашингтоні у квітні 1945 року було скликано засідання комітету юристів, що представляли 44 штати. Цьому комітету було доручено підготувати проект статуту майбутнього міжнародного суду для подання на конференцію в Сан-Франциско. Підготовлений Комітетом проект статуту базувався на Статуті ПАС і тому не був абсолютно новим текстом.

Конференція в Сан-Франциско вважала, що певний рівень спадкоємності слід підтримувати, особливо тому, що сам Статут ПАС був розроблений на основі минулого досвіду і, здавалося, добре працював. Тому в Хартії чітко зазначено, що Статут Міжнародного Суду базується на Статуті ПАС.

ПАС збирався востаннє в жовтні 1945 року і вирішив передати свої архіви та документи до нового Міжнародного суду, який, як і його попередник, мав розміститися в Палаці миру. Усі судді ПАС пішли у відставку 31 січня 1946 року, а вибори перших членів Міжнародного суду відбулися 6 лютого 1946 року на першій сесії Генеральної Асамблеї та Ради Безпеки Організації Об'єднаних Націй [41].

1.2 Особливості юрисдикції та структура Міжнародного Суду ООН

Міжнародний суд складається з 15 суддів, обраних строком на дев'ять років. Кожні 3 р. третину складу оновлюють [38]. Судді МС не можуть виконувати жодних представницьких або адміністративних обов'язків чи займатися іншою діяльністю професійного характеру, бути представниками, повіреними чи адвокатами в будь-якій справі. Здійснюючи свої повноваження, судді користуються дипломатичними привілеями та імунітетами. У складі Суду може бути не більше одного громадянина будь-якої держави. Судді представляють основні правові системи світу. Суд обирає голову та віцепрезидента суду строком на три роки. Суду допомагає секретаріат на чолі з секретарем. Вибори проводяться кожні три роки на п'ять вакансій Суду щоразу. Суддями можуть бути особи з високим моральним характером, які мають кваліфікацію, необхідну у відповідних країнах для призначення на найвищі судові посади, або юрисконсульти з визнаною компетенцією у міжнародному праві. Вибори проводяться одночасно як у Генеральній Асамблеї, так і в Раді Безпеки, кожен голосує незалежно один від одного [48]. Для того, щоб бути обраним, кандидат повинен набрати абсолютну більшість на обох форумах. Суд може створити палати у складі трьох і більше суддів. Такі палати були створені на прохання сторін, наприклад, у затоці Мейн, прикордонних спорах, справах ELSI та судових, острівних та морських кордонах. Суд також створив спеціальну палату з питань довкілля. Слід зазначити, що рішення, винесене палатою, вважається рішенням Суду [44].

Що стосується юрисдикції МС, то Суд має два типи юрисдикції: 1. Судова юрисдикція передбачає, держави, які подають спір за згодою до Суду для прийняття обов'язкового рішення. 2. Консультативна юрисдикція, з іншого боку, стосується питань, переданих до Суду Генеральною Асамблеєю, Радою Безпеки або іншими органами та спеціалізованими установами ООН. Ці питання можуть стосуватися лише юридичних питань, що виникають у межах їх діяльності. Консультативні висновки, надані МС, не є обов'язковими для виконання [19].

Магістральна та побічна юрисдикція. Можна розрізнити побічну юрисдикцію та магістральну юрисдикцію. Побічна юрисдикція стосується ряду різних та проміжних питань; наприклад, повноваження Суду вирішувати спір щодо його власної юрисдикції у даній справі; її загальні повноваження контролювати провадження; його здатність справлятися з тимчасовими заходами захисту; та припинення розгляду справи. З іншого боку, основна юрисдикція стосується повноважень Суду ухвалювати обов'язкове рішення по суті справи, яка була розглянута до нього [13].

Юрисдикція *Ratione Personae*. Статут МС встановлює, що за спірної юрисдикції сторонами в Суді можуть бути лише держави (стаття 34 (1) Статуту МС) [5]. Однак держави мають право спонсорувати позови своїх громадян проти інших держав. Зазвичай це робиться шляхом дипломатичного захисту. Такий захист згідно з міжнародним правом може здійснюватися державою громадянства лише після того, як зацікавлена особа вичерпала місцеві/судові засоби правового захисту, доступні в юрисдикції держави, в якій особа зазнала юридичної шкоди.

Вичерпання місцевих засобів правового захисту - це більше, ніж процедурна вимога. Без їх вичерпання на міжнародному рівні не можна передбачити жодних засобів юридичної шкоди. Також було поставлено питання про те, чи може особа через контракт з іноземним урядом відмовитися від свого права звертатися за дипломатичним захистом до держави свого громадянства. Стверджується, що здійснення дипломатичного захисту є правом держави, і тому її громадяни не можуть вимагати його звільнення за контрактом; це може бути здійснено лише на розсуд держави. У наш час також поширено, коли держави у двосторонніх договорах погоджуються направляти суперечки щодо іноземних інвестицій безпосередньо до арбітражу поза їх юрисдикцією, не вимагаючи від компанії-інвестора чи окремих осіб вичерпати місцеві засоби правового захисту [57]. Мається на увазі, що держава не може спонсорувати вимоги свого громадянина до іншої держави, громадянином якої він чи вона чи суб'єкт господарювання також є. Крім того, у випадку осіб з подвійним або множинним громадянством, лише держава, з якою особа має «справжній зв'язок», може здійснювати

дипломатичний захист. Вважається також, що якщо юридичні інтереси компанії порушуються в іноземній юрисдикції, лише держава, у юрисдикції якої зареєстрована компанія, має право спонсорувати її вимоги, а не держава громадянства акціонерів, навіть якщо вони становлять мажоритарний пакет акцій компанії, за винятком випадків, коли: 1. права акціонерів безпосередньо зачіпаються; 2. компанія припинила своє існування в країні реєстрації; та 3. Держава реєстрації є країною, відповідальною за заподіяння шкоди компанії

Потенційна юрисдикція МС охоплює широке коло міжнародно-правових питань. Багато спорів, поданих до нього, стосувалися території, національних кордонів та прав на природні ресурси. Однак значна частина його рішень стосується питань, що стосуються міжнародних прав людини, таких як право на консульську допомогу затриманим іноземним громадянам, расова дискримінація, політичний притулок, здійснення загальної юрисдикції щодо злочинів проти людяності, та акти геноциду.

МС також має юрисдикцію щодо надання консультативних висновків з питань міжнародного права, поданих йому міждержавними організаціями, такими як Міжнародна організація праці або Міжнародне агентство з атомної енергії. Загалом такі думки не є обов'язковими.

Підстава для юрисдикції. Підставою для юрисдикції є згода держав-учасниць спору. Згода може бути виражена одним із таких способів:

1. Спеціальна угода. Укладення спеціальної угоди (компромісу) щодо подання спору після його виникнення. Наприклад, 7 квітня 1993 р. Між Угорщиною та Словаччиною був укладений компроміс, яким вони подали до Суду спір щодо проекту «Габціково-Надьмарош».

2. Застереження про юрисдикцію. Інший спосіб надання Суду юрисдикції - це включення застереження про юрисдикцію до договору. Як правило, за допомогою цього компромісного положення держави-учасниці заздалегідь погоджуються подати до Суду будь-який спір щодо імплементації та тлумачення договору. «До юрисдикції Суду належать усі справи, на які сторони посилаються, і всі питання, спеціально передбачені Статутом ООН або чинними договорами та

конвенціями». Кілька договорів містять такі компромісні положення, які надають Суду юрисдикцію щодо сторін цих договорів.

3. Заяви, зроблені згідно зі статтею 36 (2) Статуту. Юрисдикція МС також існує на підставі заяв держав, які вони визнають обов'язковою своєю юрисдикцією щодо будь-якої іншої держави, яка приймає таке ж зобов'язання у всіх правових спорах стосовно питань, зазначених у частині 2 статті 36 Статуту [5]. Цей спосіб надання юрисдикції МС також відомий як Факультативна застереження. Держави-учасниці цього Статуту можуть у будь-який час заявити, що визнають обов'язковим *ipso facto* та без спеціальної згоди стосовно будь-якої із держав, що приймають ті ж зобов'язання, юрисдикцію суду у всіх правових спорах, що стосуються: а) тлумачення договору; б) будь-яке питання міжнародного права; в) наявність будь-якого факту, який у разі його встановлення означав би порушення міжнародного зобов'язання; г) характер або розмір відшкодування за порушення міжнародного зобов'язання.

4. Доктрина *Forum Prorogatum*. Відповідно до доктрини *Forum Prorogatum*, Суд робить висновок про згоду держави, висловлену у неформальному та негласному порядку, а також після передачі справи до суду. Суд підтримав свою юрисдикцію навіть у тих випадках, коли згода була надана після порушення провадження, неявним чи неофіційним способом або послідовністю дій. Наприклад, у справі про канал Корфу Суд зазначив, що Албанія, яка не є стороною Статуту, мала б право заперечувати проти юрисдикції Суду внаслідок одностороннього відкриття провадження Сполученим Королівством. Проте, як зазначено у листі від 2 липня 1947 р. До Суду, Албанія прийняла рекомендацію Ради Безпеки та юрисдикцію Суду щодо цієї справи. Тому Албанія після цього була виключена із заперечень проти юрисдикції [54].

Умовна та безумовна юрисдикція. Відповідно до статті 36 (3) Статуту, заяви можуть бути зроблені «беззастережно або за умови взаємності з боку кількох або певних держав або протягом певного часу». Це положення, здається, передбачає «не обмеження прийнятої юрисдикції, а умову щодо дії самої декларації». Іншими словами, держава, яка подає заяву згідно зі статтею 36 (2), може визначити час

обмежень та держави, щодо яких вона діятиме. У цьому сенсі положення передбачає принцип взаємності у формі вибору партнерів.

Застереження щодо декларацій про юрисдикцію згідно зі статтею 36 (2) можуть бути зроблені з такими застереженнями, які держава-автор вважає за доцільне вказати. Мається на увазі, що юрисдикція Суду існує лише в тій мірі, в якій існує спільна основа між заявами кожної сторони з даного питання [5]. Тому взаємність є важливою характеристикою системи Факультативних положень.

Деякі види застережень. Застереження можуть виключати суперечки, вирішення яких не досягнуто дипломатичними засобами, або щодо яких сторони домовились про інші способи врегулювання, або суперечки, що стосуються подій, що відбулися під час війни чи конфлікту. Загальна форма застереження виключає суперечки, які належать до національної юрисдикції держави. Цей тип бронювання також відомий як «автоматичне» бронювання [16].

Юрисдикція *Rationae Temporis*. Не існує обмежень на час подання спору до Суду. Однак, як згадувалося раніше, кілька держав, подаючи свої декларації згідно зі статтею 36 (2), прописують час, необхідний для того, щоб спір потрапив до сфери застосування декларації.

1.3. Процедура розгляду спорів та виконання рішень Міжнародного суду ООН

Механізми врегулювання суперечок у МС регулюються Статутом МС та Регламентом Суду. На найвищому рівні, згідно зі ст. 66 Статуту ООН, якщо спір залишається невирішеним протягом 12 місяців, слід дотримуватися інших процедур [6]. Оскільки МС є органом ООН, він зобов'язаний дотримуватися цих процедур. Якщо спір стосується статей 53 або 64 (*jus cogens*), будь-яка сторона може подати письмову заяву до МС. Це називається добровільною юрисдикцією Суду (на відміну від його обов'язкової юрисдикції). Альтернативним шляхом, який не належить до МС, є згода на арбітраж. Держави-учасниці можуть розпочати справу, повідомивши про це секретаря МС. Після цього Секретар інформує всі відповідні сторони (ст. 40, Статут) [5]. Формально в Організації Об'єднаних Націй Генеральний секретар ООН інформує членів ООН. Зокрема, у статті 38 (1) визначено, на яке законодавство слід посилатися при вирішенні справ. По-перше, тут робиться деяке посилення на історичний розвиток, щоб встановити контекст для попереднього аналізу. Правила Міжнародного Суду були введені в 1946 році, але переглянуті в 1972 і 1978 роках.

Першим кроком у провадженні є звернення держави-сторони-заявника до Секретаря Суду. Це включає в себе заяву про юрисдикцію, передбачену стороною, що надсилається всім членам Суду та стороні-відповідачу. Щодо письмових звернень, то вони спочатку містяться у меморандумі, де позивач аргументує юридичні моменти та викладає факти. Факти приймаються МС, якщо вони не оскаржуються відповідачем. Це служить для запобігання однобічному викладу подій.

Респондент подає зустрічний меморандум із зазначенням заслуг та висвітленням закону та фактів. Далі позивач відповідає, після чого відповідач надає повторну відповідь на відповідь. Наступним етапом після письмових звернень є усні, а потім розгляд та, нарешті, рішення суду. На усній стадії порядок викладів - це повторювана послідовність заявника, за яким слідує відповідач. Свідки допускаються, але на практиці усні свідчення були рідкістю. Однак у

багатьох випадках відповідач може поставити під сумнів юрисдикцію Суду. Таке заперечення може бути подано до кінцевого терміну для зустрічного меморіалу. У цій справі Міжнародний суд проводить попереднє слухання. Якщо на цьому етапі виявлять, що Суд немає юрисдикції, справа закінчується. В іншому випадку справа продовжується. В кінці слухання судді проводять приватні зустрічі. Потім один або два судді складають проект рішення. Це змінюється, доки всі судді, які погоджуються, не затвердять це. Відповідно до статті 58, вирок виноситься у відкритому судовому засіданні. Однак суддям дозволяється виносити окремі рішення (ст. 57). Фактично допускається рішення більшістю від 8 до 7 суддів [11].

У разі рівності голосів результат визначається голосуванням Президента. Загалом, Статут та Правила разом надають МС широкий спектр повноважень, що впливають на правила та процедури вирішення спорів. У провадженні сторони можуть вимагати викликати свідків або експертів. Також можна вимагати будь-яких інших доказів щодо фактів, в яких сторони не згодні. Зокрема, стаття 30 (2) Статуту МС надає можливість призначення оцінювачів для супроводження засідань суду та покликана переконатися, що рішення включають поточні наукові знання, та усунути технічні недоліки. Стаття 50 Статуту дозволяє МС проводити спеціальне розслідування (висновок експерта), напр. як продемонстровано у справі про канал Корфу. Відповідно до статті 41 Статуту МС, МС може визначити тимчасові заходи для захисту прав однієї зі сторін. Зазвичай це відбувається на прохання сторони. Цікаво, що ст. 66 нових Правил дозволяє у будь-який час подати прохання про вжиття тимчасових заходів [56].

Крім того, якщо з'являться нові факти, МС може змінити своє попереднє рішення. Таким чином, МС може посилати сторонам сигнал зберегти їхню довіру під час продовження судового розгляду. Як повторювана тема, при ухваленні таких заходів Суд повинен встановити свою юрисдикцію. Наприклад, у справі «Ядерні випробування» окрема думка судді Гроса постановила, що ст. 53 застосовується до тимчасових заходів, тому МС повинен вирішити, чи має він першу юрисдикцію. Стаття 74 Регламенту вимагає, щоб, коли Суд отримує клопотання про тимчасові заходи, він повинен визначити дату слухання. В

одному випадку, у березні 1999 року, заявник просив зазначити заходи без слухання, що було прийнято Судом на підставі статті 75 Регламенту. У цьому випадку можна стверджувати, що Суд діяв дещо поза принципом *audiatur et altera pars* (вчення про те, що слід вислухати й іншу сторону). Крім того, МС може запровадити ширші заходи, ніж ті, на які подається заява, або навіть відхилити її. Це робиться через наказ, який є обов'язковим. Стаття 79 Регламенту стосується попередніх заперечень: напр. у справі, що розглядається міжнародним судом, заперечення, яке, у разі підтримки, зробить подальше провадження неможливим або непотрібним. Прикладом є заперечення щодо юрисдикції суду. Наразі це питання необхідно вирішити, перш ніж Суд розгляне суть спору. Попереднє заперечення може перешкодити будь-якому обговоренню по суті, як це може бути обгрунтовано. Це відокремлення давно встановленої процедури спільного заперечення та розгляду справи по суті було вперше здійснено в 1972 р. Одне із заперечень може бути, наприклад, що спірні питання не входять до сфери міжнародного права, тому сторонам, можливо, не варто витрачати час суду. Крім того, третя сторона може мати право втручатися у справу. МС має вирішити це на прохання сторони, однак прийняття не робить цю державу учасницею спору. Якщо всі сторони погоджуються, це може статися саме так. Тоді характер врегулювання суперечки може розвиватися по-іншому, або, можна сказати, правильніше [53].

Зазвичай, суд розглядає справи в повному складі. У виняткових випадках статті 26-29 Статуту МС дозволяють використовувати палату з меншою кількістю суддів для певних типів справ, для ефективності чи для конкретної справи. Частиною перегляду Правил 1972 р. Було бажане збільшення кількості спеціальних палат.

Що стосується виконання рішень МС, суд не зацікавлений у спостереженні за цим. Як тільки Суд встановив, що держава взяла на себе зобов'язання щодо своєї майбутньої поведінки, Суд не має на увазі передбачати, що він не буде його дотримуватися. МС не має вказівок щодо того, що робити у разі їх невиконання. Однак відповідно до ст. 78 Регламенту Суду, МС часто просить надати

інформацію у зв'язку з виконанням своїх розпоряджень. Міжнародний суд може взяти на себе певну ініціативу з примусу [10]. Наприклад, Стаття 61 (3) Статуту Суду дозволяє, що «Суд може вимагати попереднього дотримання умов рішення, перш ніж він визнає провадження у перегляді». Це підтверджується статтею 99 (5) Регламенту Суду 1978 р. якщо Суд вирішує поставити допуск до перегляду у перегляді залежним від попереднього виконання рішення, він ухвалює відповідний наказ.

Зобов'язана держава може бути названа боржником за рішенням суду. Він може вирішити, як виконати зобов'язання; точні факти справи та доцільність. Держава, на користь якої нараховується зобов'язання (кредитор рішення), може оскаржити його. Невиконання рішення МС може розглядатися як міжнародно-протиправний акт; порушення зобов'язань *ex contractu*, а також обов'язку, передбаченого міжнародним звичаєвим правом. Щоб змусити сторону-порушника виконати його, потерпіла сторона вдається до заходів, доступних їй, як вона вважає, у межах міжнародного права [55].

Варто розуміти, що рішення є обов'язковими для сторін. Згідно зі Статтею 94 Статуту ООН сторони можуть вимагати Раду Безпеки вживати заходів для виконання рішення, якщо його виконання не відбудеться. Спочатку розглядається питання виконання. Після того, як МС виніс своє рішення, воно має бути прийняте як остаточне, без можливості оскарження. Статті 2 та 94 (1) Статуту ООН вимагають від держав-членів виконувати рішення МС [6]. Статті 59 та 60 Статуту МС підтверджують цей обов'язок. Існує також загальний принцип міжнародного права, згідно з яким, коли держави погоджуються подати спір до міжнародного трибуналу, вони погоджуються виконувати його рішення [5]. У цьому рішенні може бути заявлено про необхідність проведення переговорів для вирішення спору. Важливо, що згідно зі статтею 94 (2), якщо сторона не виконує рішення МС, потерпіла сторона може звернутися до Ради Безпеки ООН, яка, якщо вона вважатиме це за необхідне, дати рекомендації або прийняти рішення щодо введення заходів у дію до рішення.

РОЗДІЛ 2. ВПЛИВ ПРАКТИКИ МІЖНАРОДНОГО СУДУ ООН НА РОЗВИТОК ІНСТИТУТУ ВИРІШЕННЯ МІЖНАРОДНИХ ПРИКОРДОННИХ СПОРІВ

2.1 Державна територія як предмет міжнародного прикордонного спору та формування принципу *uti possidetis juris* у міжнародному праві

У міжнародному праві та відносинах право власності на територію є значним, оскільки суверенітет над землею визначає, що таке держава. Крім того, як вважав Макіавеллі, територіальне придбання є однією з цілей більшості держав. Проте переваги володіння територією є настільки великі, наскільки кордони держави є чіткими, оскільки кордони держави повинні бути чітко визначені для функціонування сучасної держави. Однак у багатьох випадках ці кордони підлягають колізійним міжнародним територіальним вимогам. Такі вимоги можна загалом розділити на дев'ять категорій: договори, географія, економіка, культура, ефективний контроль, історія, *uti possidetis*, елітарність та ідеологія. Держави спиралися на всі дев'ять категорій для обґрунтування юридичних претензій на територію до МС. Найпоширеніші претензії подаються з точки зору ефективного контролю над спірною територією, історичного права власності, використання *possidetis*, географії, договірної права та культурної однорідності [7]. Аналіз судової практики вказує на те, що жодне єдине обґрунтування не діє як правило прийняття рішень у судовій практиці щодо прикордонних спорів суду, і що суд виявляє ієрархічну перевагу відповідно до договірної права, використання *possidetis* та ефективного контролю, категорій обґрунтування територіальних претензій; їх еволюції в географії, політології та праві; та їх застосування у певних сферах, що становлять тут особливий інтерес.

Наявність попереднього договору про кордон або іншої документації, що відображає міждержавну угоду щодо кордонів (або положень щодо їх розмежування), є загалом диспозитивною для суду. Це правило часто діє навіть тоді, коли угода неясна або неповна. У випадках, коли державна згода очевидна, суд розпочав і завершив юридичний аналіз із угодою. Однак, якщо немає жодної міжнародної угоди, наступною найбільш диспозитивною підставою для судового

рішення є *uti possidetis*, якщо це можливо. Навряд чи рішення буде прийматись виключно за допомогою *possidetis*, оскільки майже всі колоніальні кордони були кодифіковані в якомусь документі [52]. Однак у випадках внутрішніх кордонів можуть існувати лише внутрішні порозуміння, прийнята практика чи документація на місцевому рівні. У справах, які не стосуються постколоніальних кордонів і у яких відсутня явна згода щодо кордонів, суд, швидше за все, базуватиме своє рішення на ефективному контролі. У таких випадках тривалість та ступінь контролю є найважливішими міркуваннями, оскільки вони оприлюднюють здійснення державою-заявником права. У цьому відношенні рішення, засноване на суцільному ефективному контролі, є аналогічним рішенням щодо майна загального права, заснованому на неправомірному володінні, згідно з яким володіння позивача повинно бути фактичним та відкритим, виняткові, безперервні, несприятливі чи ворожі та існують протягом певного періоду часу. Хоча міжнародне формулювання дещо інше, ефективні вимоги щодо контролю також ґрунтуються на законі [70].

Суд створив ієрархію обґрунтувань у справах такого характеру. Сухопутні та морські кордони ще більше підсилюють цю ієрархію, оскільки суд спирав ядро свого рішення на міжнародний договір кордону та визнав, що ефективний контроль через *effectivités* є субсидіарним для будь-якої такої угоди. Суд також продемонстрував перевагу ефективного контролю за виправданням над інвестиційною справедливістю. У суверенітеті над Пулау Лігітаном та Пулау-Сіпаданом (Індонезія/Малайзія) [15]. Врешті-решт, рішення ґрунтувалось на тому факті, що Малайзія регулювала збирання яєць черепах і створила пташиний заповідник - навряд чи аналогічний рівню місцевої адміністрації у Мінкієрі та Екрехосі. Суд охочіше спирався на своє рішення на докази ефективного контролю, ніж на те, щоб вдатися до інвестиційної справедливості чи будь-якого іншого правила прийняття рішення. Для того, щоб перейти до інвестиційної справедливості та зменшити різницю між позиціями сторін удвічі.

Суд дещо іронічно вважає за краще призначати справедливе рішення перед розваженими обґрунтуваннями на основі географії, економіки, культури, історії,

елітарності, чи ідеології. Те, що ці категорії не є частиною тристоронньої ієрархії суду, заслуговує подальшого обговорення. Хоча позивачі іноді піднімають географію, це питання явно відсутнє в матеріалах суду. Наприклад, у Храмі Преа-Віхеар ця територія утворила відкос, чітко відокремлений від рівнин під гірським хребтом і межа мала на меті проходити по лінії вододілу. Але цей нібито природний кордон не мав значення для суду. Одного разу у суперечці про сухопутні, острівні та морські кордони (Сальвадор/Гондурас), коли позивач підняв економіку, суд швидко відхилив позов [41]. Це не дивно, однак, з огляду на те, як Сальвадор висловлює свої аргументи. Культура також прямо згадується лише один раз у Храмі Преа Віхеар. Хоча може не дивно, що культурне значення Храму не враховувало правило суду про рішення, дещо дивно, що суд не брав участі у подальшому обговоренні цього питання, враховуючи його велике значення для сторін у справах. Характерно, що у справах «Мініквієр» та «Екрехос» сторони не подали доказів того, якої національності вважали себе мешканці груп Мініквієр та Екрехос. Жодним чином самовизначення чи культура не були чинником у рішенні суду. З категорій, які не входять до правила суду, найчастіше піднімалася історія. Історія також є найдивовижнішим упущенням в ієрархії суду, оскільки титули та інша історична інформація на підтримку територіальних претензій традиційно були дуже помітними в літературі міжнародних територіальних суперечок. Насправді, суд міг би аргументувати історичні дані, запропоновані у Мініквієрах та Екрехосі, для прийняття рішення, враховуючи, що сторони представили достатньо доказів щодо феодального титулу [51].

Що стосується формування принципу *uti possidetis juris* у міжнародному праві, то можна сказати, що проблеми, пов'язані з легітимністю територіальних рамок нових незалежних держав, що вийшли з колоніалізму, призвели до еволюції доктрини *uti possidetis*, яка з часом повільно мутувала. По суті, доктрина передбачає, що нові держави, які прийшли до незалежності з тими самими кордонами, які вони мали, коли вони були адміністративними одиницями на території чи територіях однієї колоніальної держави, і основна мета доктрини -

підкреслити принцип стабільності державних кордонів [32]. Більше того, однак, *uti possidetis* надає новій державі територіальну легітимність. Це дозволяє державі проголосити юридично прийнятний характер свого територіального визначення, як всередині, так і зовні. Тому *uti possidetis* являє собою прийняття особливого підходу до державності та суверенітету, зосереджує насамперед питання законності та визнання на територіальні чинники і, отже, діє як протиположність іншим легітимізуючим принципам, таким як етнічна, релігійна чи історична приналежність. Принцип *uti possidetis* функціонує в контексті передачі суверенітету та створення нової незалежної держави та обумовлює цей процес [37].

Доктрина *uti possidetis* бере свій початок з римського права, де вона діяла як заборона претора, згідно з якою було заборонено порушувати чинний стан володіння нерухомим майном між двома особами [33]. *Uti possidetis ita possideatis*. Таким чином, він служив для збереження статус-кво, навіть якщо останній був встановлений внаслідок застосування сили. Спочатку ця доктрина з'явилася в міжнародному праві як принцип консолідації фактичної ситуації після воєнних дій, так що просте укладення миру надало б сторонам що конфліктують таку територію, яка на той момент фактично була під їхнім контролем. Потім це матеріалізувалося в епоху колонізації у формі доктрини фактичного володіння з метою пом'якшення суперечок між розширенням влади. Нарешті, доктрина виникла в Латинській Америці як принцип встановлення або закріплення контролю місцевої влади, а не потенційних позивачів на основі не стільки фактичного, скільки конструктивного володіння. Акцент змістився з ефективного зайняття територій на освячення колоніальної адміністративної лінії. Дійсно, у цій формі, стверджує Рейсман, «це дало ауру історичної законності експропріації земель корінних народів». Справді, справжня суть доктрини, розробленої в Латинській Америці, була скоріше зовнішньою, а не внутрішньою. Вона мала на меті запобігти будь-якому поновленню європейської колонізації на основі того, що частини континенту становлять *terrae nullius* і, отже, відкриті для набуття суверенітету шляхом ефективного окупації будь-якою державою. Таким чином, це

було ствердженням конструктивного чи вигаданого володіння чи окупації, оскільки в Латинській Америці існувало багато недосліджених та незаселених регіонів [35].

Цей підхід був продемонстрований в арбітражному рішенні Федеральної ради Швейцарії у справі Колумбія-Венесуела. Особливо цікаво відзначити, що про намір запобігти суперечкам про кордони між державами-спадкоємцями колишньої Іспанської імперії згадувалося майже побіжно. Зазначалося, що принцип *uti possidetis* також мав би перевагу у придушенні прикордонних суперечок між новими державами. *uti possidetis* дбає не лише про право власності на територію, а й про розташування кордонів; безумовно, ключовим аспектом цього принципу є заперечення можливості *terra nullius* [60]. Таким чином, доктрина відійшла від своєї початкової функції збереження фактичного стану речей, з послідовним акцентом на фактичному володінні, однак, до підходу, який забороняв набуття права власності шляхом окупації території, що вважається *terra nullius*, або шляхом завоювання. Останній, звичайно, на той час, як і раніше, був законним механізмом територіальних змін.

Принцип *uti possidetis* був застосований у судовій практиці не лише стосовно Латинської Америки та Африки, а й Азії. У справі «Храм Преа – Віхеар» МС зіткнувся з територіальною суперечкою між Камбоджею як однією із спадкоємців Французького Індокитаю та Таїландом. Хоча принцип *uti possidetis* не згадується в термінах, очевидно, що Суд та сторони діяли на його основі. Було прийнято, що кордон між двома державами був тим, що існував на момент незалежності Камбоджі (оскільки Таїланд завжди був незалежним), і що він ґрунтувався на низці франко-сіамських договорів, що тлумачаться з урахуванням особливостей практики. Тому не можна заперечувати, що *uti possidetis* застосовується в рамках деколонізації у прийнятому розумінні. Ключове питання полягає в тому, чи має застосування ця доктрина в контексті незалежності від уже незалежних держав, тобто поза традиційним процесом деколонізації [72].

2.2 Справа про прикордонний спір Буркіна-Фасо проти Малі

За спеціальною угодою Верхня Вольта (Буркіна-Фасо) та Малі подали до суду судовий розгляд кордону у 1983 році. Угода про передачу спору на розгляд Палати Міжнародного суду юстиції пропонувала розмежувати спільний кордон між Буркіна-Фасо (колишня Верхня Вольта) і Республікою Малі на території, що складається з смуги території, що тягнеться від сектора Коро (Малі), Джібо (Буркіна-Фасо) до регіону Белі включно. Ця 100-мильна ділянка землі відома як смуга Агачер і, як вважають, багата мінеральними ресурсами. Витоки суперечки лежать в колоніальному минулому. Території Буркіна-Фасо та Малі входили до складу французьких колоній, відомих як Французька Західна Африка, зокрема колонії Верхнього Сенегалу та Нігеру [38]. У 1919 році від нього була створена окрема колонія з назвою Верхня Вольта. Решта території стали Французьким Суданом у 1920 році, а Нігер став незалежною колонією в 1922 році. У 1959 році Французький Судан став Суданською Республікою і здобув незалежність як Федерація Малі в червні 1960 року. У серпні 1960 року була створена Республіка Малі, розпуск Федерації Малі. З іншого боку, колонія Верхня Вольта була скасована в 1932 році і включена до сусідніх територій, включаючи Нігер і Французький Судан. Верхня Вольта була відновлена в 1947 році з кордонами, що існували до 1932 року. Вона стала незалежною в серпні 1960 року, а в 1984 році отримала назву Буркіна-Фасо [63].

Претензії Буркіна-Фасо на спірний регіон ґрунтуються на кордоні, визначеному французькою колоніальною адміністрацією, і на визнанні принципу *uti possidetis*, тобто вважають, що кордони, успадковані від колоніальних часів, не підлягають зміні. Буркіна-Фасо спирається на старі колоніальні карти, а не на офіційні юридичні документи, які вона вважає єдиними справді об'єктивними текстами. Він вважає претензії Малі необґрунтованими в законі, оскільки кидає виклик принципу *uti possidetis* і таким чином підриває стабільність африканського континенту. Претензії Малі ґрунтуються на твердженнях, що спірний регіон географічно та історично входив до складу Французького Судану. За словами Малі, єдиними дійсними текстами є чинні юридичні документи, а не карти, які

часто суперечать собі і суперечать юридичним документам. Крім того, стверджується, що жителі цього району є етнічно малійцями. Демаркація кордону оскаржується з моменту здобуття незалежності [61]. Однак обидві держави розпочали переговори з метою розв'язання проблеми з самого початку. Такі переговори виявилися невдалими, і в 1974 році почалися збройні бойові дії. В результаті Комісія з посередництва під егідою Організації африканської єдності (ОАЕ) була створена для пошуку вирішення прикордонної суперечки. Однак Комісія не змогла виконати свій мандат, і в 1983 році спір було передано за взаємною згодою до Міжнародного суду для прийняття обов'язкового рішення. У той час як Палатою розглядалася ця справа, на Різдво 1985 року почалися військові дії, імовірно в результаті порушення суверенітету Малі Буркінабе. Після кількох днів боїв було домовлено про припинення вогню та здійснено відведення військ. Палата, вказавши тимчасовий захід захисту, наказала обом державам вийти з конфлікту.

При визначенні спільного кордону Палата спочатку мала розглянути ряд попередніх питань. У світлі чіткого прохання сторін про вирішення спору на основі принципу *uti possidetis* Палата встановила, що не може нехтувати цим принципом. Палата вдалася до справедливості, розділивши прикордонний пул на рівні половини за відсутності будь-яких особливих обставин. Оскільки обидві держави були частиною французької Західної Африки, кордони, що розмежовують французькі колонії, були визначені французьким законодавством. Тому обидві сторони визнали, що делімітація кордону повинна бути оцінена у світлі французького колоніального законодавства. Однак Палата засумнівалася у придатності французького колоніального права, оскільки міжнародне право, і зокрема принцип *uti possidetis*, застосовувалося з моменту приєднання незалежності і не мало зворотної сили. У ньому зазначалося, що міжнародне право не застосовує жодних посилянь на право держави-колонізатора, яке відіграє «роль не саме по собі... а лише як один фактичний елемент серед інших або як доказ того, що було названо «колоніальною спадщиною» [34].

Потім Палата мала розглянути питання про погодження. Буркіна-Фасо стверджувала, що Малі не може оскаржувати кордон, оскільки в 1975 році вона прийняла як обов'язкові пропозиції Комісії з посередництва ОАЕ. Комісія з посередництва створила, серед іншого, Юридичну підкомісію, яка розробила план рішення, і, хоча обидві сторони висловили готовність вирішити свою суперечку, технічний комітет, якому було доручено завдання розмежування кордону, не міг виконувати свій мандат через негнучкість Малі. Обидві сторони погодились, що Комісія не була компетентною приймати юридично обов'язкові рішення і ніколи не мала фактичних повноважень. Проте, Буркіна-Фасо стверджувала, що Малі погодилась з пропозиціями Комісії на тій підставі, що президент Малі заявив, що Малі виконуватиме рішення Комісії, і що Малі погодився з певними правовими принципами, прийнятими Юридичною підкомісією у відповідних випадках, для розмежування кордону. Однак Палата встановила, що Малі не мала наміру створити юридичне зобов'язання за допомогою одностороннього акту, і заявила, що щодо односторонньої заяви, яка не адресована жодному конкретному одержувачу, Палата має бути дуже обережною у висновках про правове зобов'язання. Щодо фактів, Палата постановила, що Малі ніколи не уклала угоду, яка зобов'язує щодо прийняття висновків Комісії з посередництва. Стосовно другого аргументу Палата заявила, що спір має вирішуватися на основі міжнародного права і що правова позиція, яку зайняли сторони, не має значення, враховуючи, зокрема, що сторони не вимагали іншого» [47].

Спеціальна угода спеціально просила Палату враховувати принцип невідчужності кордонів, успадкований від колоніальних часів, при визначенні спільного кордону. З огляду на його важливість для сторін і для африканських держав в цілому, Палата вважала за необхідне підкреслити загальну сферу застосування принципу *uti possidetis*. Як уже зазначалося, принцип *uti possidetis* підтверджує постійність кордонів, успадкованих від колоніальних часів.

Як уже зазначалося, африканські держави прийняли принцип *uti possidetis*. Враховуючи, що розмежування політичних кордонів Африки не враховує етнічні та племінні міркування, не дивно, що сучасні африканські держави вирішили

застосувати його. Як зазначила Палата, «її очевидна мета полягає в тому, щоб запобігти загрозі незалежності та стабільності нових держав через братовбивчу боротьбу, спровоковану оскарженням кордонів після відкликання керуючої влади». Статут ОАЕ відповідно до пункту 3 статті 3 каже, що держави-члени урочисто підтверджують принцип поваги до суверенітету та територіальної цілісності кожної держави. Було визнано необхідним додатково наголосити на цьому принципі, і наступного року Асамблея глав держав і урядів ОАЄ прийняла Резолюцію про невідчутність кордонів, де принцип *uti possidetis* був чітко визначений.

Цей принцип був застосовний до цієї справи, незважаючи на той факт, що коли Буркіна-Фасо та Малі здобули незалежність у 1960 році, ОАЄ ще не існувала, а Резолюція про невідчутність кордонів датується 1964 роком. Цей висновок є прийнятним, якщо можна встановити, що цей принцип був звичаєвою нормою міжнародного права того часу. Враховуючи практику держав, не безпідставно стверджувати, що це могло бути так. Однак, якби це було не так, у заяві Палати, здавалося б, мало враховувалась верховенство міжчасового права. Тоді постало питання про зв'язок *uti possidetis* з іншими принципами міжнародного права, зокрема принципом самовизначення. Палата констатувала, що між цими двома принципами існував очевидний конфлікт, але африканські держави вирішили, що збереження територіального статус-кво є найрозумнішою політикою. При тлумаченні принципу самовизначення завжди враховувався принцип *uti possidetis* [63].

Попереднім моментом, на який варто звернути увагу, є припущення Палати, що самовизначення є законним правом. Це впливає з висновку Суду у справі Західної Сахари. Хоча точний обсяг права на самовизначення може викликати певні сумніви, він поза сумнівом, що це стосується колоніальних ситуацій. У цьому контексті колоніальне утворення вже давно визнається основою держави, що виникла. Це очевидно з різних важливих міжнародних текстів. Однак цікаве положення, яке впливає із заяви Палати, полягає в тому, що самовизначення може вийти за межі колоніальних кордонів. Це, безумовно, єдине тлумачення, яке

можна дати погляду, що обидва принципи іноді можуть суперечити. Якби право на самовизначення набуло чинності виключно в межах визначених колоніальних кордонів, жодного зіткнення з принципом *uti possidetis* не було б. Справді, ці два принципи були б взаємно сумісні. Цікаво зазначити, що «невід'ємне право на самовизначення» гарантується пунктом 1 статті 20 Африканської хартії прав людини і народів 1981 року, тоді як принцип *uti possidetis* прямо не закріплений, хоча, здається, мається на увазі в ст. 23, п. 1.4.

Проте, здається, що пункт 1 статті 20 не узаконює відділення, а також не санкціонує порушення територіальної цілісності чи національної єдності суверенної держави. Думка, що здійснення права на самовизначення не обов'язково обмежується колоніальним утворенням також піднімає цікаві питання щодо співвідношення принципів самовизначення та територіальної цілісності. Співвідношення між цими принципами, а особливо те, якщо будь-який, має пріоритет, довгий час був спірним питанням. Пункт 6 резолюції 1514 (XV) 1960 Генеральної Асамблеї, Декларація про надання незалежності колоніальним країнам і народам, чітко прагне кваліфікувати право на самовизначення, проголошене в параграфі 2, стверджуючи, що воно не загрожує національній єдності та територіальній цілісності країни. Декларація про принципи міжнародного права дещо точніше стверджує, що право на самовизначення «не тлумачиться як санкціонування або заохочення будь-яких дій, які б повністю або частково порушили б або порушили б територіальну цілісність чи політичну єдність суверенних та незалежних держав» [30].

Отже, унікальність справи Буркіна Фасо проти Малі виражається в тому, що МС постановив, що «*uti possidetis* є загальним принципом міжнародного права, який логічно пов'язаний із процесом здобуття незалежності, незалежно від того місця, де цей процес має бути. Якщо в минулому принцип *uti possidetis* застосовувався в основному в рамках деколонізації в Латинській Америці та Африці, то після цієї справи, він визнається як загальний принцип міжнародного права. Тим самим ця справа дала поштовх подальшому розвитку принципу.

2.3 Справа про суверенітет над певними прикордонними ділянками між Бельгією та Нідерландами

Королівства Бельгія та Нідерланди подали прикордонний спір до МС за спеціальною угодою, яка зобов'язувала суд вирішувати, яка сторона має суверенітет над певними прикордонними ділянками. Суперечливий кордон був позначений кількома анклавом навколо бельгійської комуни Берль-Дюк та нідерландською комуною Баарле-Нассау. Сторони подали претензії на основі договорів та ефективного контролю. Суд постановив, що Конвенція сторін про кордон 1843 року встановила кордон, а спірні ділянки були бельгійськими. Це положення впливає з еволюції попередніх двосторонніх договорів між Бельгією та Нідерландами. Одним із договорів був Договір про кордон 1842 р., який доручав Комісії зі змішаних кордонів визначати кордон шляхом збереження адміністративного статусу-кво. Результатом роботи комісії стала Конвенція про кордон 1843 р., яка у додатку до документа передбачала, що ділянки є частиною Берль-Дюка. Суд визнав продукт комісії диспозитивним, оскільки комісія отримала свій мандат з Лондонського договору 1839 р., який зробив Бельгію та Нідерланди окремими королівствами [65].

Суд відхилив позов Нідерландів про те, що Конвенція про кордон 1843 р. не відображає загальних намірів сторін і тому є нікчемною згідно з доктриною помилки. Суд також відхилив твердження Нідерландів про те, що акти суверенітету, здійснені у спірних змовах, знищили будь-який бельгійський титул на нього. Суд влучно сформулював це питання наступним чином: Це претензія на суверенітет у відступі від титулу, встановленого договором. Відповідно до Конвенції про кордон, суверенітет залишався за Бельгією. Суд запитує, чи втратила Бельгія свій суверенітет через незатвердження своїх прав та згоду з актами суверенітету, які нібито здійснювалися Нідерландами в різний час з 1843 року. Суд встановив, що Бельгія не припиняла відстоювати свої права і що посягань Нідерландів було недостатньо для витіснення суверенітету Бельгії з двох причин. По-перше, дії, що посягають, «в основному мали рутинний та адміністративний характер, які виконували місцеві чиновники, і були наслідком

включення Нідерландів спірних територій до опитування» [73]. По-друге, території були анклавом в Нідерландах, що ускладнювало Бельгії виявляти ці посягання на її суверенітет та здійснювати власну владу над територіями. Таким чином, суд передав цю територію Бельгії.

Суд розглянув питання, чи Конвенція про кордон 1843 р. визначила самостійно право власності на ділянки Бельгії чи обмежила своє визначення посиланням на статус-кво. Прийнявши першу альтернативу та дійшовши висновку, що бельгійська власність, встановлена у 1843 р. не була погашена, Суд використав наступні міркування. Суд визнав поза сумнівом повноваження Комісії з питань кордонів за договором 1839 р. щодо розмежування, а отже, і визначення власності двох спірних комун. Вважається, що це підтверджено Конвенцією про кордон 1843 р. Виразні слова цих двох документів вважалися спільними намірами двох держав. Відповідно: «Будь-яке тлумачення, за яким Конвенція про кордон вважається таким, що залишає у напрузі та відмовляється від подальшого оцінювання статус-кво, визначення права однієї чи іншої держави на спірні ділянки було б сумісним із цим загальним наміром. Суд дійшов висновку, що Конвенція про кордони мала на меті визначити та визначила, як між двома державами, до якої держави належать різні ділянки в кожній комуні. Відповідно до умов, спірні ділянки були визначені як такі, що належать Бельгії [50].

Комісія не була просто копіювальником. Її обов'язок полягав у тому, щоб визначити статус-кво. Вона мала повноваження встановлювати межі між двома державами, які вона встановлювала. Очевидно, вирішальною виявилася копія протоколу спільноти, який тоді знаходився у Нідерландського контингенту Комісії, що відрізнявся від тексту, представленого урядом Нідерландів у даній справі. На підтвердження свого висновку, що жодного випадку помилки не було зроблено, Суд сказав: «Конвенція про кордон 1843 р. стала результатом кількох років праці, де члени змішаної прикордонної комісії не тільки контактували з відповідними комунальними адміністраціями, а й з урядами відповідних держав. Згідно з інформацією, наданою до суду, копії тексту спільного протоколу, включеного до описового протоколу, були підписані членами кожної комуни.

Фактичний переписаний текст був відповідно відомий і комунам, і обом державам. Конвенція була підтверджена парламентом кожної держави та ратифікована відповідно до їх конституційних процесів. Її умови були опубліковані в кожній державі. Майже століття Нідерланди не оскаржували передачі спірних ділянок Бельгії. Однак Нідерланди змогли показувати різні дії та звичаї, які, за його словами, становили фактичне набуття права власності [27].

До 1921-22 рр., коли почали відбуватися значно посилені терміни урегулювання територій, і коли почалося офіційне листування між двома урядами суперечливого характеру, питання титулу не був предметом жодної замітки, гідної інтересу для них обох. Але проти твердження Нідерландів, не обійшлося без випадків підтвердження права власності Бельгією. Між 1889 та 1892 роками, наприклад, обидві держави докладали зусиль для виправлення кордону та встановлення суцільного кордону. Була створена прикордонна комісія, і уповноважені представники обох сторін підписали конвенцію, але так і не ратифікували її, на умовах якої Бельгія погодилася поступитися Нідерландам, між іншим, двома спірними питаннями у цій справі.

Зрозуміло, що нератифікована Конвенція 1892 р. не створювала жодних законних прав чи обов'язків, але умови самої Конвенції та події, що відбулися тоді, показують, що Бельгія на той час так само стверджувала свій суверенітет над двома комунами, і що Нідерланди знали про це. У листі від 20 серпня 1890 р. міністр закордонних справ Бельгії повідомив міністра Нідерландів у Брюсселі про те, що анклав, перетягнутий залізницею, був виключений зі списку територій, якими Бельгія поступається Нідерландам. Цей анклав включав спірні ділянки, вони були включені до Конвенції 1892 р., а згодом спеціально охоплені окремою декларацією від грудня того ж року. Нідерланди ні в 1892 р., ні в будь-який час після того, як у 1922 р. між двома державами виник конфлікт, не відкидала твердження Бельгії про суверенітет. Загалом, вважав Суд, право власності Бельгії, «засноване у 1843 році», «не погашено» [62].

Четверо членів Суду, були протилежної думки. Суддя Лаутерпахт вважав, що копії протоколу спільноти, представленого Нідерландами, достовірність якого

не була оскаржена фактично, слід надати більшої ваги, ніж документам, що сформували суттєве положення конвенції 1843, яку він вважав «нікчемною» і не застосовувану через невизначеність та невирішені розбіжності». Він був вражений довготривалою лінією нідерландського управління цими територіями, повністю оточеними безперечною територією Нідерландів, що, на його думку, стало «додатковою причиною того, що за відсутності чітких положень договору, немає необхідності порушувати існуючий стан речей і увічнювати географічну аномалію [59].

Підбиваючи підсумки, справа між Бельгією та Нідерландами започаткувала судову практику, яка надає перевагу титулу, яким володіє одна держава по відношенню до певних територій, який визначається в угодах, які були укладені раніше, над ефективним контролем, що може здійснювати інша держава, але не мати офіційного права на ці території. А також дає подальший стимул для розвитку принципу «естопель», оскільки Нідерланди не заперечили вчасно право Бельгією володіти спірними територіями. По аналогії до цієї справи вирішувалися спори між Таїландом та Камбоджею і Катаром і Бахрейном щодо спірних територій. До уваги Суду бралися документи (угоди, конвенції), що були укладені або створені державами. І на основі даних цих документів, Суд виносив своє рішення, приймаючи рішення на користь тієї держави, чиї права на територію декларувалися в документації.

2.4 Справа між Камбоджею і Таїландом про храм Преах Віхеар

Спір між Камбоджею та Таїландом. У 1904 р. Після франко-сіамської війни 1893 р. Франція (протекторат якої тоді була Камбоджа) і Сіам (як тоді називали Таїланд) уклали договір про демаркацію кордону. Із цією метою договір передбачав створення змішаної комісії, що складалася з представників, призначених двома Сторонами, і встановлював, що кордон у районі гірського хребта Дангрек буде йти по природній вододільній лінії. У 1907 р. командою чотирьох французьких представників, троє з яких були членами змішаної комісії, було запропоновано підготувати серію карт. У результаті мис Преах Віхеар і Храм були розміщені не на тайській стороні, а на камбоджійській. Карта Додатку 1 була передана урядові Сіаму та провінційним владам у 1908 р., але ніколи офіційно не була схвалена або заперечена ні змішаною комісією, яка припинила свою діяльність кілька місяців раніше, ні сіамською владою [64].

Після проголошення незалежності Камбоджі 9 листопада 1953 р. Таїланд окупував район Храму. Оскільки спроби переговорів про мирне врегулювання виявилися безуспішними, у жовтні 1959 р. Камбоджа звернулася до МС. У своїй односторонній заяві Камбоджа звернулася до Суду з проханням винести рішення і проголосити, що: 1) Королівство Таїланд зобов'язане вивести загони збройних сил, які вони розміщували з 1954 р. у руїнах храму Преах Віхеар; 2) про те, що територіальний суверенітет над храмом Преах Віхеар належить Королівству Камбоджа. МС не визначав, яка держава стала правонаступницею Кхмерської імперії, і не зосереджувався на питаннях культурної спадщини [71].

15 червня 1962 р. Суд постановив, що «Храм Преах Віхеар розташований на території під суверенітетом Камбоджі» і що «Таїланд зобов'язаний відновити в Камбоджі будь-які [культурні] предмети», які могли бути вилучені з Храму владою Таїланду. Визначення МС, що суверенітет над Храмом належить Камбоджі, базувалося на принципі *qui tacet consentire videtur si loqui debuisset ac potuisset* (той, хто мовчить, змушений давати згоду, якщо повинен і може говорити). Суд постановив, що не висловлення Таїландом заперечення щодо неточності карти Додатку 1 (яка повинна була відображати вододіл між двома

державами відповідно до договору 1904 р.) означало мовчазне прийняття самої лінії карти. Більше того, стосовно лінії, яка нанесена на карту у спірній зоні, Суд підтвердив, що немає підстав думати, що сторони надавали якогось особливого значення критерію вододілу. На думку МС, держави зобов'язувались бути пов'язаними лінією карти [66].

У квітні 2011 р. Камбоджа подала запит на тлумачення рішення 1962 р. відповідно до статті 60 Статуту МС, а також прохання вказати тимчасові заходи. Камбоджа заявила, що терміново потрібні заходи для захисту її прав, що стосуються її суверенітету, її територіальної цілісності та обов'язку невтручання, покладеного на Таїланд, і припинити подальше руйнування Храму і запобігти подальшим жертвам. У своїй постанові від липня 2011 р. Суд запровадив тимчасову демілітаризовану зону навколо Храму, вимагаючи від Таїланду негайно вивести з них свої збройні сили, а також утриматися від будь-якої військової присутності в цій зоні та від будь-яких збройних сил, діяльність яких спрямована на цю зону. Більше того, МС вирішив, що Таїланд не повинен перешкоджати вільному доступу Камбоджі до храму Преах Віхеар. Згодом, у листопаді 2013 р., Суд виніс своє рішення по суті клопотання про тлумачення. МС підтвердив, що вся територія мису Преах Віхеар перебувала під камбоджійським суверенітетом [74].

На думку Суду, міркування, винесені в Рішенні 1962 р., показали, що Суд встановив, що територія Камбоджі простягалася на півночі аж до лінії на карті Додатку 1. Далі МС з'ясував територіальний обсяг зобов'язання Таїланду відкликати збройні сили. Суд встановив, що таке зобов'язання повинно тлумачитися, визначивши, де фактично дислокувались збройні сили Таїланду на момент первинного спору. Оскільки докази під час провадження 1962 р. показали, що вони займали територію, що охоплювала весь мис Преах Віхеар, вийшло, що, застосовуючи термін околиці, Суд мав на увазі цю область [66]. Іншими словами, МС вирішив, що територіальний обсяг другого абзацу постанови не може бути обмежений тією частиною, яку він обрав Таїландом. Отже, другий та третій абзаци постановляли зобов'язання щодо території, яка виходила за межі самого

Храму. Другий абзац чітко описує цю територію як камбоджійську територію. Третій абзац постанови цього не робив, але Суд вважав, що такий опис мається на увазі: зобов'язання відновити артефакти, взяті з району Храму, було б логічним наслідком встановлення суверенітету лише в тій мірі, в якій область, про яку йдеться, була охоплена цією знахідкою [54].

Розглядаючи справу у 2013 р., спочатку Суд визначив, що він має юрисдикцію щодо запиту Камбоджі про тлумачення відповідно до статті 60 Статуту МС. Посилаючись на попередню юрисдикцію, він нагадав, що в рамках провадження за статтею 60 єдиною юрисдикційною вимогою є наявність «суперечки щодо значення або обсягу будь-якого судового рішення, винесеного ним». Точніше, спір повинен стосуватися (i) резолютивної частини відповідного судового рішення, або (ii) мотивів судового рішення, за умови, що вони «невіддільні» від резолютивної статті або представляють «істотну умову» для рішення, або (iii) визначення питань, які були вирішені з обов'язковою силою. На думку Суду, заява Камбоджі відповідає цим вимогам, оскільки вона була спрямована на врегулювання триваючої суперечки щодо територіального обсягу другого абзацу, а саме – територіального масштабу «околиць» Храму Преах Віхеар – і щодо обов'язкового характеру висновків Суду щодо прикордонної лінії, встановленої картою Додатка 1. Крім того, МС чітко дав зрозуміти, що не має права встановити інші межі, аніж ті, що були винесені з Рішенням 1962 р. [73] відповідно до принципу *non ultra petita*, і що процес тлумачення базується на «першості принципу *res judicata*».

Проте Суд не обмежився реагуванням на прохання про переклад, але розглянув загрозу, яку збройний конфлікт у цій місцевості створював для храму Преах Віхеар. Дійсно, пункт 106 зазначає наступне: [він зобов'язується утримуватися від загрози чи застосування сили, поважати територіальну цілісність або політичну незалежність будь-якої держави та врегулювати будь-які суперечки мирним шляхом, які впливають із принципів Статуту Організації Об'єднаних Націй] [6]. Храм Преах Віхеар – це місце, яке має релігійне та культурне значення для народів регіону, і зараз ЮНЕСКО внесено до списку

світової спадщини. У зв'язку з цим Суд нагадує, що відповідно до статті 6 Конвенції про всесвітню спадщину, учасниками якої є обидві держави, Камбоджа та Таїланд повинні співпрацювати між собою та з міжнародною спільнотою щодо захисту пам'ятки як світової спадщини. Крім того, кожна держава зобов'язана не «вживати будь-яких обдуманих заходів, які можуть прямо чи опосередковано нашкодити» такій спадщині. У контексті цих зобов'язань Суд хоче підкреслити важливість забезпечення доступу до Храму з камбоджійської рівнини. Тому МС визнав доцільним пов'язати основні принципи міжнародного права щодо заборони загрози чи застосування сили та мирного врегулювання міжнародних суперечок із зобов'язаннями співпрацювати [68].

Така позиція піддається критиці, адже не можна заперечувати існування збройного конфлікту між Камбоджею і Таїландом. Починаючи з 2008 р., кожна з двох держав розмістила по кордону понад 15 000 солдатів [76]. У районі Храму та в кількох місцях, розташованих уздовж кордону, між 2008 і 2011 рр. відбувалися численні та неодноразові серйозні збройні конфлікти. Беручи до уваги лише ВНС, МС додав той факт, що до цієї справи застосовувався існуючий режим охорони культурної спадщини у воєнний час.

Справа між Камбоджею і Таїландом також є цікавою у зв'язку із застосуванням у ній принципу естопель. Естопель – це заборона стороні договору прийняти позицію, яка є протилежною тій, яку вона явно або мовчазно прийняла і займає нині щодо договірних зобов'язань, предмета договору, форм і методів його виконання, інших обставин [36]. Тобто якщо учасник договору у процесі його укладання і виконання дотримувався однієї позиції і робив це явно або мовчазно, а потім несподівано зайняв іншу позицію, то, з точки зору інституту естопеля, такі дії можуть бути визнані неправомірними. З іншого боку, міжнародне право не обмежує суб'єкта в праві змінити свою позицію в рамках досягнутих домовленостей з тих чи інших причин.

Цей принцип детально розглядалася в справі між Таїландом та Камбоджею. МС дійшов висновку, що для того, щоб мовчання могло трактуватися як згода, ситуація повинна не тільки вимагати реакції, але і бути відомою компетентному

органу. Висновок МС закликав до реакції у справі «Храм Преах Вихеар», яка оберталася навколо того факту, що влада Таїланду мовчала щодо карти, яка розміщувала спірний храм у межах Камбоджі [17]. Під час розгляду справи в МС Таїланд заявляв що спільна комісія перевищила свою компетенцію при розміщенні храму в Камбоджі, оскільки основний договір не містив жодних положень щодо делімітації храмової площі. У відповідь на це МС дійшов висновку, що така можлива помилка не в тому, і наголосив, що влада Таїланду не лише мовчала щодо карти, але й сама користувалася нею. У світлі цього, МС дійшов висновку, що карта не мала обов'язкової сили на момент її виготовлення, але набула такого статусу у світлі наступних подій. Широке міркування Суду щодо того, чи знала влада Таїланду про спірну карту, наочно демонструє, що знання ситуації, що склалася, є важливим елементом, коли йдеться про поступку. Крім того, плинність часу може також відігравати визначальну роль, коли справа доходить до оцінки того, чи погодилася держава на певний факт чи ні.

За словами Яна Макгіббона, припущення, що мовчання дорівнює мовчазній згоді, підкріплюється періодом часу, який проходить до того, як зацікавлені держави відреагують на ситуацію, про яку йде мова. Це є важливим елементом, коли мова йде, наприклад, про історичні та приписні права, але є надзвичайно актуальним стосовно договорів, а також міжнародного звичаєвого права. Незважаючи на це, не існує чітких часових обмежень, встановлених щодо цього критерію. Певною мірою це повинно пояснюватися тим фактом, що оцінка того, чи мовчання держави спричинило поступку, повинна бути визначена в суді. Це поняття підтверджується тим фактом, що саме відповідні права визначають, вимагає ситуація реакції чи ні. Отже, фактичні обставини кожної справи мають бути враховані для того, щоб визначити, чи існує мовчазне прийняття чи ні [54].

РОЗДІЛ 3. ПРАКТИКА МІЖНАРОДНОГО СУДУ ООН 3 ВРЕГУЛЮВАННЯ СПОРІВ ЗА УЧАСТЮ УКРАЇНИ

3.1. Вирішення територіального спору між Україною та Румунією

Справа щодо розмежування морського узбережжя в Чорному морі (Румунія проти України) 3 лютого 2009 р. Була прийнята одногосно Міжнародним Судом, що стало останнім рішенням у зростаючому судовому законодавстві щодо розмежування морських кордонів. Судова справа була подана Румунією проти України 16 вересня 2004 року після 24 раундів безуспішних переговорів між 1998-2004 роками щодо розмежування морського району в північно-західному куті Чорного моря, що включав Зміїний острів [43]. Суду було запропоновано встановити єдиний морський кордон між континентальним шельфом та винятковими економічними зонами (ВЕЗ) сторін. Єдиним значним географічним утворенням, яке потенційно може вплинути на проходження остаточної лінії розмежування на морі, була наявність Зміїного острова, який на думку Румунії був «скелею», а на думку України «островом» (Конвенція з морського права) [9].

Справа 2009 р. «Розмежування на морі в Чорному морі» (Румунія проти України) надала МС можливість визначити та надати значення неоднозначній та суперечливій фразі у статті 121 (3): «[r] Скелі, які не придатні для підтримання життя людини або для самостійної господарської діяльності..» [1]. Суд відмовився дати остаточне визначення цих слів, але визначив, що крихітний Зміїний острів України не повинен мати ніякого впливу на морську межу, Суд знову підтвердив, що невеликі незаселені острови, як правило, матимуть обмежений вплив або не матимуть впливу на межі розмежування, і що такі особливості не повинні породжувати розширені морські зони [26].

Зміїний острів - практично єдиний острів у Чорному морі, за винятком кількох, які обіймають узбережжя. Він має 0,17 квадратних кілометрів земельної ділянки (сорок два гектари або сімнадцять гектарів) і знаходиться за тридцять п'ять кілометрів (приблизно двадцять морських миль) на схід від дельти Дунаю (її також називають Бородою Дракона), яка утворює кордон між Україною та Румунією. Він не має прісноводних ресурсів і ніколи не був заселений історично,

хоча на ньому був маяк з 1800-х років, а нещодавно Україна побудувала на ньому споруди та пірс, очевидно, для посилення своєї претензії на океанський простір навколо нього [14].

Румунія стверджувала перед Судом, що Україна у договорі 1997 р. погодила, що Зміїний острів є «скелею» згідно зі статтею 121 (3), і тому він не може вплинути на розмежування морських умов між двома країнами, але Україна відхилила це твердження, заявивши, що посилання на статтю 121 (3) було в румунській «декларації», яку Україна не прийняла, і що румунське твердження було «безпідставним». Україна спочатку стверджувала, що Зміїний острів слід розглядати як частину узбережжя України, оскільки він «є частиною географічного контексту, а його узбережжя становить частину відповідних узбережжів України». «Морський об'єкт, розташований на значній відстані від моря від узбережжя Сторін» [46]. Суд прийняв позицію Румунії з цього приводу, сказавши, що «[берег Зміїного острова настільки короткий, що абсолютно не має значення загальна довжина відповідних берегів сторін». Суд далі сказав, що Зміїний острів не можна розглядати як частину узбережжя України, оскільки він «знаходиться один і на відстані приблизно 20 морських миль від материка», а отже «не є одним із скупчення окраїнних островів, що становлять «узбережжя» України». Визначивши, що «узбережжя» двох країн в основному слідувало за їх материковими узбережжями (без урахування Зміїного острова), Суд розпочав процес розмежування «шляхом проведення тимчасової лінії рівної відстані» між суміжними та протилежними узбережжями Румунії та України, а потім дослідив «чи існують чинники, що вимагають коригування тимчасової лінії рівновіддаленості для досягнення справедливого результату» та чи був «нерівноправний результат через будь-яку помітну диспропорцію між співвідношенням відповідних берегових довжин та співвідношенням між відповідною морською зоною кожної держави» [69].

Румунія стверджувала, що Зміїний острів слід ігнорувати, оскільки він є «скелею, не здатною підтримувати людське житло чи власне господарське життя» згідно зі статтею 121 (3), і тому, що «використання цього острова як базового

пункту призведе до непомірного спотворення берегової лінії». Україна відповіла, що Зміїний острів слід розглядати як «прибережний острів», оскільки він знаходиться в межах двадцяти морських миль від узбережжя України, а отже, його територіальне море «частково перекривається з територіальним морем, що межує з материком України». Україна також стверджувала, що Зміїний острів є «безперечно» островом «згідно зі статтею 121 [(2)], а не «скеля», тому що, «вона може легко підтримувати житло людей і добре відомо, що вона може підтримувати власне економічне життя». Зокрема, «острів має рослинність і достатній запас прісної води» і має «Відповідні будівлі та житло для активного населення». Нарешті, Україна стверджувала, що стаття 121 (3) «не має відношення до цього розмежування, оскільки цей пункт не стосується питань розмежування, а є, скоріше, положенням про право, яке не містить практичне застосування до морського району в межах 200 морських миль від узбережжя материка [42].

Суд не відповів безпосередньо на ці твердження, а просто вирішив, що Зміїний острів має право на територіальне море довжиною 12 морських миль навколо нього, жодних інших впливів на морську делімітацію між двома країнами або їх значення. «Як свідчить судова практика, Суд може іноді вирішувати не брати до уваги дуже маленькі острови або вирішувати не надавати їм повного права на морські зони, якщо такий підхід матиме непропорційний вплив на лінію розмежування, що розглядається [24].

Це твердження зрозуміле, зосереджуючись на «непропорційному ефекті», який мав би крихітний Зміїний Острів на розмежування. У результаті розмежування морська межа проходить на південь від територіального моря дванадцять морських миль навколо Зміїного острова, але в іншому випадку Румунія отримала більшу частину океанічного простору, якого вона шукала.

Під час усних аргументів у цій справі, у вересні 2008 р., Професор Бернард Оксман, виконуючи обов'язки судді ad hoc у призначеній Україною колегії, попросив представників двох країн обговорити, чи застосовується стаття 121 (3) до островів у межах 200 морських миль узбережжя або лише для відкриття

океанських островів: чи застосовується пункт 3 статті 121 Конвенції ООН з морського права до морських територій, які в будь-якому випадку знаходяться в межах ВЕЗ [виняткової економічної зони] та континентального шельфу однієї і тієї ж держави, таких як морські райони в межах 200 морських миль від материка цієї держави? [28]

Оксфордський професор Воган Лоу, який служив агентом у Румунії, відповів «так», пояснивши, що стаття 121 регулює острови та скелі, де б вони не були, а отже, що Зміїний острів не можна використовувати як базову точку для виключної економічної зони або континентального шельфу. Він також пояснив, що Зміїний острів був «скелею», яка «не може підтримувати людське житло чи власне господарське життя», оскільки «повністю залежить від їжі, води та будь-яких інших потреб людини» і отже, «не відрізняється від сталеві платформи». У глузливій відповіді на твердження українського агента про те, що на Зміїному острові є вода, він сказав, що «[s] він не сказав, скільки пляшок води на острові, і як незабаром вони вичерпаються» і пояснив, що на Острові змії йде дощ лише 366 міліметрів (чотирнадцять дюймів) на рік, що є суттєво недостатньою для забезпечення потреб людей. У суді про це сказав професор Лоу щоб задовольнити вимогу щодо можливості «підтримувати людське житло» у статті 121 (3), людське житло має бути «стабільним» та «стійким», пояснюючи, що критерій людського житла не виконується, якщо людям «наказують» поїхати на острів їхні роботодавці. Агент в Україні Родман Р. Банді дав протилежну відповідь, сказавши, що стаття 121 не поширюється на об'єкти в радіусі 200 морських миль від узбережжя, оскільки це положення про «право», і «не стосується питань розмежування». Інший агент України, Лоретта Малінтопі, раніше стверджувала, що стаття 121 (3) застосовується лише до «декількох виняткових дрібниць», таких як Рокалл Сполученого Королівства, на північний захід від Шотландії, яка, як визнала Сполучене Королівство, не створює розширених морських зон [22].

3.2 Значення Міжнародного суду ООН у вирішенні спору між Україною та Російською Федерацією

16 січня 2017 р. Уряд України подав до реєстру Міжнародного суду ООН заяву про порушення справи проти Російської Федерації (далі - РФ), щодо ймовірних порушень останньою своїх зобов'язань відповідно до Міжнародної конвенції про боротьбу з фінансуванням тероризму від 9 грудня 1999 р. (далі - КБФГ) [2] та Міжнародної конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації від 21 грудня 1965 р. (далі - КЛвФРД) [4], а також - Запит на визначення тимчасових заходів в рамках ст. 41 Статуту МС ООН (далі - Статут) і ст. ст. 73, 74 і 75 Регламенту Суду. У своїй заяві Україна прагнула встановити юрисдикцію МС ООН відповідно до п. 1 ст. 24 КБФР та ст. 22 КЛвФРД на підставі п. 1 ст. 36 Статуту.

19 квітня 2017 року Міжнародний суд частково задовольнив вимоги України про забезпечувальні заходи. Судді почали вимагати скасувати обмеження на діяльність Меджлісу кримськотатарського народу, забезпечити в Криму доступ до освіти українською мовою. За цей захід судді проголосували одноголосно. В ухвалі про тимчасові заходи Суд зобов'язав обидві сторони утримуватися від будь-яких дій, які можуть погіршити судову суперечку або ускладнити її вирішення [49].

8 листопада 2019 року Міжнародний Суд виніс своє довгоочікуване рішення у справі Україна проти Росії щодо попередніх заперечень, висунутих РФ щодо юрисдикції Суду та прийнятності позовів України відповідно до КЛвФРД та КБФГ. Міжнародний Суд переважною більшістю відхилив попередні заперечення Росії про те, що Суд не має юрисдикції для розгляду позовів України відповідно до КЛвФРД і КБФГ, і встановив, що заява України щодо позовів КЛвФРД є прийнятною.

Україна проти Росії - суперечка вузько обмежена, претензії України окреслюють питання щодо ліквідації расової дискримінації щодо ситуації в Криму, а також вимог щодо КБФГ щодо триваючого збройного конфлікту в східній частині України. Однак у ній зачіпаються деякі ширші дуже спірні

питання, пов'язані з незаконною анексією Криму та ступенем військової участі Росії у конфлікті на сході України, які виходять за рамки судового розслідування у МС. Розгляд ускладнюється розбіжними викладами сторін щодо фактичних обставин ситуації в Криму та на сході України, які стануть ще більш помітними на стадії розгляду справи. З метою визначення його юрисдикції *ratione materiae* відповідно до відповідних компромісних положень як КЛвФРД, так і КБФГ, Суд повинен був визначити, чи підпадають дії, на які скаржилася Україна, під положення обох договорів. Крім того, Суд повинен був переконатися у виконанні процесуальних передумов для розгляду справи Суду за обома документами [40].

Варто зазначити, що у даній справі використовується концепція ефективного контролю, відповідно до якої держава несе відповідальність за правопорушення осіб або групи осіб, якщо буде доведено, що вона здійснювала ефективний контроль над військовими або воєнізованими операціями, під час яких особи скоїли ці правопорушення. Можливість використання концепції існує завдяки справі Нікарагуа проти США, в якій зародилася дана концепція. Де був схожий кейс з фінансуванням та організацією партизанських операції однієї країни, проти іншої.

Що стосується предмета спору за КБФГ, Суд повинен був визначити, чи: (1) Росія була зобов'язана вживати заходів та співпрацювати у запобіганні та придушенні ймовірного фінансування тероризму на сході України і, якщо так, чи (2) Росія порушила таке зобов'язання. Як зазначалося раніше, питанням, що викликає серйозні розбіжності між Сторонами, був обсяг зобов'язань, накладених на держави-учасниці згідно з КБФГ. На етапі тимчасових заходів Україна просуває досить широке тлумачення зобов'язань за КБФГ, враховуючи заборону державою фінансування тероризму як обов'язок запобігання правопорушенням, пов'язаним з фінансуванням тероризму. Суд зробив важливе уточнення, що державне фінансування актів тероризму не входить до сфери діяльності КБФГ, хоча згодом він заявив, що такий висновок не означає, що спонсорований державою тероризм є законним згідно з міжнародним правом [23].

Інше питання, що викликає розбіжності, стосувалося визначення осіб, які вчинили злочини, пов'язані з фінансуванням тероризму, зокрема, чи охоплює Конвенція як осіб, які діють у приватній якості, так і державних службовців. Хоча МС встановив, що обидві категорії осіб охоплюються КБФГ, він, тим не менш, пояснив, що вчинення державним службовцем злочинів, пов'язаних із фінансуванням тероризму, саме по собі не тягне за собою відповідальності відповідної держави відповідно до Конвенції. Іншими словами, відповідальність держави настає лише в тому випадку, якщо держава порушила зобов'язання вживати відповідних заходів та співпрацювати у запобіганні та придушенні злочинів, пов'язаних із фінансуванням тероризму, «скоєних будь-якою особою».

Найгострішим питанням у суперечці між Сторонами було те, чи було задоволено необхідний стандарт *mens rea* стосовно імовірних злочинів, пов'язаних із фінансуванням тероризму, та терористичних актів, що лежать в основі. На етапі тимчасових заходів Суд дійшов висновку, що докази, надані Україною, «не дають достатньої підстави для того, щоб визнати правдоподібним наявність необхідних елементів *mens rea* щодо злочинів, пов'язаних із фінансуванням тероризму, а також основних злочинів». У своєму рішенні щодо юрисдикції Суд постановив, що питання щодо існування необхідної *mens rea* не впливає на сферу КБФГ і, отже, не має відношення до юрисдикції Суду *ratione materiae*. Питання *mens rea* було віднесено до розгляду справи. Україні пощастило, що Міжнародний Суд визнав питання *mens rea* невідповідним до юрисдикції Суду *ratione materiae* і не занурювався у досить непослідовне формулювання Україною необхідної *mens rea* [40].

Що стосується процесуальних передумов, передбачених статтею 24(1) КБФГ, Суд постановив, що як передумови переговорів, так і спроби звернення до арбітражу були виконані. Під час розгляду виникло цікаве питання, чи може наполягання України на передачі спору на розгляд спеціальної палати Міжнародного суду юстиції задовольнити виконання вимоги арбітражу. Хоча рішення не проливає багато світла на це питання, воно підтверджує, що механізм врегулювання спорів *ad hoc* палати не є арбітражем. У рішенні таким чином

говориться, що механізм палати ad hoc був одним із варіантів, запропонованих Україною, коли вона брала участь у переговорах щодо арбітражу.

Щодо предмета спору за КЛвФРД, Суд повинен був визначити, чи порушила Росія свої зобов'язання за КЛвФРД через дискримінаційні заходи, нібито вжиті проти кримськотатарської та української громад у Криму. Основна позиція Росії полягала в тому, що суперечка не має нічого спільного з расовою дискримінацією, а пов'язана виключно зі статусом Криму, що різко контрастує з розповідями України про численні порушення КЛвФРД через реалізацію російської дискримінаційної політики та «кампанії культурного стирання», спрямований проти кримських татар та етнічних українців у Криму [18].

Що стосується процедурних передумов, передбачених статтею 22 КЛвФРД, Сторони не погодилися, чи були вимоги переговорів і звернення до процедури комітету КЛвФРД альтернативними чи кумулятивними, враховуючи наявну неясність та без відповіді на запитання щодо Грузії проти Росії. Нарешті, Суд надав вкрай необхідне роз'яснення, зазначивши, що «переговори» та «вдавання до процедури комітету КЛвФРД» були двома засобами для досягнення однієї і тієї ж мети вирішення спору шляхом угоди, які були альтернативними, а не кумулятивними. Звернувши належну увагу до контексту статті 22, Суд постановив, що було б нерозумно вимагати від держав-учасниць, які вже зазнали невдачі на переговорах, брати участь у додаткових переговорах відповідно до процедури комітету КЛвФРД. Суд визнав, що кумулятивний характер процесуальних передумов також суперечить об'єкту та меті Конвенції, яка вимагає від держав-учасниць ліквідувати расову дискримінацію «невідкладно», Катар проти ОАЕ. Однак в останньому випадку Суд утримався від рішення щодо альтернативного або кумулятивного характеру процесуальних передумов згідно зі статтею 22 КЛвФРД, оскільки питання не стосувалося оцінки правдоподібності прав для цілей вказівки на тимчасові заходи, що вимагалися. ОАЕ.

Що стосується процедурної вимоги до переговорів, Суд встановив, що, незважаючи на відсутність успіху в досягненні рішення шляхом переговорів, Україна справді намагалася вести переговори, залучаючись як у дипломатичному

листуванні, так і в особистих зустрічах. Однак переговори між Сторонами виявилися марними або зайшли в глухий кут на момент подання Україною свого позову. У світлі висновку про альтернативний характер процесуальних передумов виконання вимоги щодо проведення переговорів само по собі було достатнім, щоб задовольнити юрисдикційні передумови відповідно до статті 22 КЛвФРД.

Інше питання, яке виникало у цій справі, полягало в тому, чи застосовувалася норма про вичерпання місцевих засобів правового захисту в міжнародному праві до міждержавних позовів згідно з КЛвФРД. Суд, здається, погодився з ЄСПЛ, який встановив, що правило не застосовується, коли держава-заявник скаржить на практику як таку, не звертаючись до Суду, щоб ухвалити рішення щодо окремих справ, які були подані з метою ілюстрації. Таким чином, Міжнародний Суд визнав, що правило про вичерпання місцевих засобів правового захисту не застосовується у цій справі, враховуючи те, що Україна стверджувала про дискримінаційну поведінку Росії в Криму та не висувала індивідуальні справи щодо своїх громадян.

Рішення у справі Україна проти Росії має важливе значення з ряду причин. По-перше, українська стратегія «закону» проти Росії в різних міжнародних судах починає приносити свої плоди. Використовуючи цю стратегію, Україна наразі досягла більше, ніж Грузія, у своїй стратегічній тяжбі, яка виникла внаслідок грузино-російської війни. Є деякі питання, які міжнародний суд вирішуватиме вперше, наприклад, чи є расовою дискримінацією дискримінація за релігійною ознакою, також виникає питання дискримінації корінного народу.

Позовні вимоги України як за КЛвФРД, так і за КБФГ будуть розглянуті по суті вперше в історії Суду на основі обох інструментів. Україна поширила свою мережу в рамках КЛвФРД, стверджуючи про широкий спектр порушень Конвенції. Перед Міжнародним Судом стоїть складне завдання — тлумачити широко сформульовані права та обов'язки за КЛвФРД, включаючи невичерпний перелік прав у статті 5, у контексті численних дискримінаційних заходів у Криму, про які стверджує Україна.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Проаналізувавши практичні кейси вирішення справ Міжнародним Судом ООН та судову практику, ми дійшли до таких висновків:

1. Первинною подією, яка поклала початок розвитку міжнародного правосуддя та права в цілому - був Вестфальській трактат, який був підписаний після закінчення першого міжнародного конфлікту. Далі започатковується історія міжнародного арбітражу як першого інструменту, який вирішував конфлікти між державами. Перші такі спори розглядалися між США та Британією, де створювались змішані комісії у складі громадян різних держав. Арбітраж «Справа Алабама» 1872 року між Сполученим Королівством та Сполученими Штатами - це був перший випадок, коли був створений арбітражний суд, до складу якого входила більшість суддів національності, відмінної від національності сторін. Рішення приймалися більшістю голосів. Сторони повинні були призначити агентів та адвокатів та обмінятися письмовими доказами (а також, певною мірою, усними аргументами). Країни дедалі частіше включали положення у договори, що передбачають звернення до арбітражу у разі спору між сторонами.

29 липня 1899 р. учасники Першої Гаазької конференції миру прийняли Конвенцію про мирне розв'язання міжнародних зіткнень, яка регулювала різні політичні та правові шляхи врегулювання міждержавних конфліктів. Більше 60 арбітражних договорів було укладено між 1899 і 1907 роками.

2. Щодо структури МС ООН, то до складу суду входять 15 суддів, обраних строком на дев'ять років, кожен 3 років третину складу оновлюють. У складі Суду може бути не більше одного громадянина будь-якої держави. Суд обирає голову та віце-президента суду строком на три роки. Суду допомагає секретаріат на чолі з секретарем. Вибори проводяться кожен три роки на п'ять вакансій Суду щоразу. Суд може створити палати у складі трьох і більше суддів. Також створено спеціальну палату з питань довкілля.

МС ООН має два типи юрисдикції: 1. Судова юрисдикція - яка виражається у вирішенні спорів між країнами 2. Консультативна юрисдикція - яка виражається у наданні відповідей з юридичних питань, що передаються до МС Генеральною

Асамблеєю або Радою Безпеки, або іншими органами та спеціалізованими установами ООН.

3. Держави-учасниці можуть розпочати справу, повідомивши про це секретаря МС. Це включає в себе заяву про юрисдикцію, передбачену стороною, що надсилається всім членам Суду та стороні-відповідачу. Щодо письмових звернень, то вони спочатку містяться у меморандумі, де позивач аргументує юридичні моменти та викладає факти. Факти приймаються МС, якщо вони не оскаржуються відповідачем. Респондент подає зустрічний меморандум із висвітленням закону та фактів. Далі позивач відповідає, після чого відповідач надає повторну відповідь на відповідь. Наступним етапом після письмових звернень є усні, а потім розгляд та, нарешті, рішення суду.

4. Значну кількість територіальних спорів країни вирішують шляхом звернення до МС ООН, де обґрунтовують свої позови, посилаючись на різні аргументи: договори, географічне розташування, економічні фактори, культуру, ефективний контроль, історичні передумови, *uti possidetis*. В ієрархії суду на практиці проглядається три найважливіших критерії на основі яких суд приймає рішення щодо спору: 1. Попередні договори між країнами та 2. *uti possidetis* - цей принцип означає, що нові держави, що отримали незалежність, мають ту ж територію з тими межами, що мали в минулому будучи колоніями або незалежними територіями, в тому числі адміністративними одиницями в складі інших держав. 3. ефективний контроль - ця концепція встановлення відповідальності держави за протиправну діяльність організацій та осіб, офіційно не підконтрольних їй, однак фактично контрольованих нею.

5. Території Буркіна-Фасо та Малі входили до складу французьких колоній, відомих як Французька Західна Африка, зокрема колонії Верхнього Сенегалу та Нігеру. Претензії Буркіна-Фасо на спірний регіон ґрунтуються на кордоні, визначеному французькою колоніальною адміністрацією, і на визнанні принципу *uti possidetis*, тобто вважають, що кордони, успадковані від колоніальних часів, не підлягають зміні. У світлі чіткого прохання сторін про вирішення спору на основі принципу *uti possidetis* Палата встановила, що не може нехтувати цим принципом.

Палата вдалася до справедливості, розділивши прикордонний пул на рівні половини за відсутності будь-яких особливих обставин. Принцип *uti possidetis* став центральним у вирішенні цієї справи.

6. Королівства Бельгія та Нідерланди вирішували прикордонний спір за допомогою МС за спеціальною угодою, яка зобов'язувала суд вирішувати, яка сторона має суверенітет над певними прикордонними ділянками. Суд постановив, що Конвенція сторін про кордон 1843 року встановила кордон, а спірні ділянки були бельгійськими. Це положення впливає з еволюції попередніх двосторонніх договорів між Бельгією та Нідерландами. Цей кейс підтверджує висновки до попереднього пункту, де ми визначили, що практика та логіка взаємодії сторін, що мала місце в минулому є одним із найважливіших критеріїв при вирішенні справи Судом.

7. Центральним принципом при вирішенні спору між Камбоджею та Таїландом став «естопель». Цей принцип означає, що стороні договору забороняється приймати позицію, яка є протилежною тій, яку вона явно або мовчазно прийняла і займає нині щодо договірних зобов'язань, предмета договору, форм і методів його виконання, інших обставин. Важливим критерієм для використання цього принципу при вирішенні справи є факти, які іншій стороні мала знати, щоб заперечити проти їх легітимності. В даному кейсі була створена змішана комісія, де були представники усіх сторін, яка провела демаркацію території так, що храм Преах Віхеар опинився на території Камбоджі. Це було задокументовано в додатку 1, про який знали усі сторони конфлікту. Але Таїланд не здійснив активного заперечення проти цього додатку, та мовчав 50 років. Тому суд на основі цього постановив, що за відсутності активного заперечення Таїланду, землі належать Камбоджі.

8. Справа щодо розмежування морського узбережжя в Чорному морі (Румунія проти України) 3 лютого 2009 р. Суд в цій справі виніс рішення на користь Румунії тим самим підтвердив практику, що невеликі незаселені острови, як правило, матимуть обмежений вплив або не матимуть впливу на межі розмежування, і що такі особливості не повинні породжувати розширені морські

зони. Головний спір виник між сторонами на рахунок того, чи є Зміїний острів невеликим незаселеним островом, чи все таки є таким, на якому можна вести самостійне господарство та є заселеним. Оскільки від тієї чи іншої трактовки залежало те, як буде розподілена територія між державами у чорному морі. Суд визначив, що Зміїний острів не можна розглядати як частину узбережжя України, оскільки він «знаходиться один і на відстані приблизно 20 морських миль від материка», а отже «не є одним із скупчення окраїнних островів, що становлять «узбережжя» України».

9. Рішення у справі Україна проти Росії має важливе значення з низки причин. По-перше, 19 квітня 2017 року Міжнародний суд частково задовольнив вимоги України про забезпечувальні заходи. Судді почали вимагати скасувати обмеження на діяльність Меджлісу кримськотатарського народу, забезпечити в Криму доступ до освіти українською мовою.

По-друге, претензії України за КЛВФРД і КБФГ будуть розглянуті по суті вперше в історії Суду на основі обох інструментів. Україна поширила свою мережу в рамках КЛВФРД, стверджуючи про широкий спектр порушень Конвенції. Перед Міжнародним Судом стоїть складне завдання — тлумачити широко сформульовані права та обов'язки за КЛВФРД, включаючи невичерпний перелік прав у статті 5, у контексті численних дискримінаційних заходів у Криму, про які стверджує Україна.

Міжнародний Суд вирішив, що заборона спонсорованого державою тероризму виходить за рамки КБФГ, вирішивши питання про обсяг державних зобов'язань за КБФГ. Враховуючи недавню популярність КЛВФРД як інструменту для подання позовів до Міжнародного суду юстиції, Суд корисно пояснив, що процесуальні передумови відповідно до статті 22 КЛВФРД є альтернативними, а не кумулятивними.

З метою удосконалення діяльності Міжнародного Суду ООН пропонується:

1. Надати конкретне визначення статті 121 (3) Конвенції Організації Об'єднаних Націй з морського права: «[r] Скелі, які не придатні для підтримання життя людини або для самостійної господарської діяльності...».

2. Бути обережним у використанні тимчасових засобів захисту, конкретно – співпраці між державами, що перебувають у очевидному військовому конфлікті. Адже ці засоби, що використовує суд можуть бути недоцільними та неефективними у конкретній ситуації, що підбиває авторитет суду у сфері реалізації його рішень.

Пропозиції можуть бути корисними задля підвищення ефективності функціонування Міжнародного Суду ООН та допоможуть конкретизувати розуміння статей конвенцій, на які посилаються держави при вирішенні спорів.

Список використаних джерел

1. Конвенція Організації Об'єднаних Націй з морського права від 03.06.1999.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_057 (дата звернення: 21.08.2021)
2. Конвенція про боротьбу з фінансуванням тероризму від 09.12.1999 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_518#Text (дата звернення: 15.07.2021)
3. Конвенція про закони і звичаї війни на суходолі та додаток до неї: Положення про закони і звичаї війни на суходолі від 29.07.1899.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_222#Text (дата звернення: 3.07.2021)
4. Конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації від 04.02.1994.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_105#Text (дата звернення: 15.07.2021)
5. Статут МС ООН. URL: <http://www.icj-cij.org/homepage/ru/icjstatute.php> (дата звернення 15.08.21)
6. Статут ООН. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_010 (дата звернення: 28.03.2021).
7. Алямкін Р.В. Мирне вирішення міжнародних територіальних спорів: практика міжнародних судових органів. Дисертація. К., 2011. С. 196
8. Анцелевич Г.О., Покрещук О.О. Міжнародне публічне пра-во. Підручник. К.: Алерта, 2005. С. 34.
9. Безега Т.М. Українсько-румунські територіальні суперечності: історичний аналіз та сучасний стан. Науковий вісник Ужгородського університету. Сер.: Історія. 2012. Вип. 29. С. 36-42
10. Буроменський М.В. Міжнародне право навч. посібник. К.: Юрінком Інтер, 2006. С.94-109
11. Буткевич В. Г. Міжнародне право. Основи теорії : підручник. К. : Либідь, 2002. С. 134.

12. Буткевич В.Г., Мицик В.В., Задорожній О.В. Міжнародне право. Основи теорії. Підручник. К.: Либідь, 2002. С. 507.
13. Величковский А.В. Юрисдикция международного Суда ООН. Автореферат. Минск, 2003. С. 3.
14. Гаріна О. Процес «Румунія проти України»: справа про розмежування морських просторів між Україною та Румунією в Чорному морі. Юридичний авангард. 2009. № 1. С. 218-224.
15. Гердеген М. Міжнародне право. К.: «К.І.С.», 2011. С.201-209.
16. Гузей С.В. Основные проблемы процесса в международном суде ООН и развитие норм международного процессуального права. Право и политика. М.: Nota Bene, 2006. № 6. С. 88-89.
17. Гусарев С. Д., Тихомиров О. Д. Юридична деонтологія (Основи юридичної діяльності): Навчальний посібник. К.: Знання, 2008. 495 с.
18. Данильченко А. "Україна проти Росії у суді ООН: питання - в юрисдикції. Чому це так важливо". URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-48470778> (дата звернення 05.09.21)
19. Денисов В. Н., Савчук К. О. Міжнародне право. К., 2004. С. 509–515
20. Дмитрієв А. І. Інститут постійного нейтралітету в міжнародному праві. Монографія. К.: ТОВ Юридична думка, 2005. С. 284-285.
21. Дмитрієв А.І., Мацко А.С., Муравйов В.І. Міжнародне публічне право: Навч. посіб. К.: Юрінком Інтер, 2001. С. 30.
22. Дьяков О.А. Україна-Румунія: проблема делімітації континентального шельфу та виключних економічних зон. Стратегічні пріоритети. №4(5). 2007. С. 178- 184.
23. Задорожній О.В. Міжнародне право у відносинах України і Російської Федерації. Автореферат. К., 2015. – 42 с.
24. І Україна, і Румунія задоволені рішенням Міжнародного суду. Радіо свобода. 2009. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/1378426.html>. (дата звернення 3.09.2021)

25. Капустина А.Я. Международное право: Учебник. М.: Гардарики, 2008. С. 364.
26. Караман І. Рішення Міжнародного суду ООН у справі про делімітацію Чорного моря. Право України. № 3–4. 2012. С. 242–250.
27. Концепция эстоппеля в международном праве. URL:<http://interlaws.ru/koncepcija-jestoppelja-v-mezhdunarodnom-prave/> (дата звернення 29.08.21)
28. Копачинська Г.В. Історико-географічні передумови та особливості договірно-правового оформлення українсько-румунського морського кордону. Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Географічні науки. 2012. № 9. С. 128-133.
29. Ліпкан В.А., Антипенко В.Ф., Акулов С.О. та ін. Міжнародне право: Підручник. К.: КНТ, 2009. С. 45.
30. Мамаду К. Разрешение международных споров в современном международном праве : на примере территориального спора между Республикой Мали и Республикой Буркина-Фасо. Автореферат. К. Мамаду. М., 2010. С. 3.
31. Мануїлова А. І. Становлення принципу естоппеля в міжнародному праві. Науковий Вісник Ужгородського національного університету. 2018. №53. С. 140–144.
32. Мирзоев Ф., Принцип *uti possidetis*: история зарождения. Московский журнал международного права. №4(96). 2014. С. 56-72.
33. Мирзоев Ф.С. Эволюция *uti possidetis* как принципа международного права. 2017. № 3. С. 45.
34. Мирзоев Ф.С. Пограничный спор Буркина-Фасо против Мали и его значение в определении и утверждении роли принципа *uti possidetis*. Евразийский юридический журнал. 2017. № 6. С. 18-21.
35. Мирзоев Ф.С. Принцип *uti possidetis juris*: Значение и современная актуальность. Право и политика. 2004. № 6. С. 43—52.

- 36.Новосад А. С. Процесуальний естопель: особливості застосування. Дніпро : ДДУВС, 2019. С. 320-321.
- 37.Ноговіцина Ю. О.. Уті посідетіс. Українська дипломатична енциклопедія. К. : Знання України, 2004. С. 812
- 38.Офіційний сайт Міжнародного Суду ООН. URL: <http://www.icj-cij.org/ru>. (дата звернення 16.08.2021)
- 39.Патрин Д.А. Международное судебное разбирательство: История, понятие, функции. Дисертація М, 2005. С.234
- 40.Поліванова О.М. До питання юрисдикції Міжнародного Суду ООН у спорі «Україна проти Російської Федерації». Часопис Київського університету права 2019/4. С. 365-372
- 41.Репецький В.М., Лисик М.М., Мікієвич та ін Міжнародне публічне право: підручник. 2-ге вид., стер. К.:Знання, 2012. С. 319.
- 42.Резніков М.І. Українсько-Румунський конфлікт навколо острова Зміїний. Ретроспективний аналіз. Вісник Київського міжнародного університету. К.: КиМУ, 2009. № 9. С.364.
- 43.Рішення Міжнародного суду ООН у справі про делімітацію морських просторів у Чорному морі (Румунія проти України) від 03 лютого 2009 р. Міжнародне право. Науково-практичний фаховий журнал. № 1. 2012. С. 170–233
- 44.Савчук К. О., Мельничук О. І. Міжнародний суд ООН як засіб мирного розв'язання міжнародних спорів у сучасному міжнародному праві. Часопис Київського університету права. 2013. № 4. С. 341-347
- 45.Савчук К.О. Перспективи захисту інтересів України в Міжнародному суді ООН у зв'язку з агресією з боку Російської Федерації. Часопис Київського університету права. 2014. № 4. С. 281-285.
- 46.Тимченко Л., Кононенко В. Проблеми делімітації морських просторів України. Міжнародне право. Науково-практичний фаховий журнал. № 1. 2012. С. 234–250

- 47.Тимченко Л.Д. Правопреемство государств. Опыт конца XX века. Х.: Нац. ун-т внутр. дел, 1999. С. 39-40.
- 48.Тимченко Л.Д., Кононенко В.П. Міжнародне право: Підручник. К.: Знання, 2012. С. 140.
- 49.Україна подала позов проти Російської Федерації до Міжнародного суду ООН. URL: <https://mfa.gov.ua/ua/press-center/news/53743-ukrajina-podala-pozov-proti-rosijsykoji-federaciji-domizhnarodnogo-sudu-oon>. (дата звернення 05.09.21)
- 50.Філянїна Л.А. Сучасні реалії міжнародно-правових засобів вирішення міжнародних територіальних спорів. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2015. № 3. С. 92.
- 51.Цимбалістий Т.О. Проблеми міждержавного територіального розмежування. Науковий збірник ЮІ ТАНГ. Тернопіль, 2001. Вип. 3. С. 149-154.
- 52.Цимбрівський Т.С. Дотримання принципів територіальної цілісності та непорушності кордонів у міжнародному праві. Дисертація. Л., 2008. С. 244.
- 53.Черкес М.Ю. Міжнародне право: підручник. К.:Правова єдність, 2009. 392 с.
- 54.Шемшушенко Ю.С. Міжнародне судочинство. К.: ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2009. С. 19-20.
- 55.Шинкарецькая Г. Г. Международная судебная процедура. М.: Наука, 1992. С. 80
- 56.Шинкарецькая Г.Г. Судебные средства разрешения международных споров (тенденции развития). Дисертація. М., 2010. 341 с. С. 22.
- 57.Шпакович О.М. Роль судових органів у діяльності міжнародних організацій. Порівняльно правові дослідження 2011. № 2. С. 105.
- 58.Энтин М.Л. Международные судебные учреждения: Роль международных арбитражных и судебных органов в разрешении межгосударственных споров. М.: Междунар. отнош., 1984. С. 6.
- 59.American Journal of International Law , Volume 53 , Issue 4 , October 1959 , pp. 937 – 943

60. Brownlie I. Principles of Public International Law. Oxford University Press, Oxford, 2008. 7th ed. P. 509
61. Burkina Faso v Mali [1986] / ICJ Reports. P. 557.
62. Case concerning sovereignty over certain frontier land (Belgium/ Netherlands) – I.C.J. Judgment of 20 June 1959. URL: <http://www.icj-cij.org/docket/files/38/4805.pdf> (дата звернення 28.08.21)
63. Case concerning the Frontier Dispute (Burkina Faso/Republic of Mali) – I.C.J. Judgment of 22 December 1986. URL: <http://www.icj-cij.org/docket/files/69/6447.pdf> (дата звернення 21.08.21)
64. Case Concerning the Temple of Preah Vihear. Cambodia v. Thailand. International Court of Justice. URL: <http://www.icj-cij.org/en/case/45>. (дата звернення: 17.03.2021)
65. Convention de limites entre la Belgique et les Pays-Bas, August 8, 1843, Bulletin Officiel n 97, as reprinted in De Busschere, A., supra note 9, pp. 211-218.
66. Cot J.-P. L'arrêt de la Cour internationale de Justice dans l'affaire du temple de Préah Vihear, Annuaire Français de Droit International. 1962. Vol.8. Num.1. P. 217–247
67. Frontier Dispute (Burkina Faso/Republic of Mali), Provisional Measures, Order of 22 December 1986. – I.C.J. URL: <http://www.icj-cij.org/docket/files/69/6447.pdf> (дата звернення 25.08.21)
68. International Court of Justice (2013), Request for Interpretation of the Judgment of 15 June 1962 in the Case Concerning the Temple of Preah Vihear (Cambodia v. Thailand), Hague, Netherlands, 11 November. URL: www.icj-cij.org/docket/files/151/17704.pdf (дата звернення: 18.03.2021)
69. Maritime Delimitation in the Black Sea (Romania v. Ukraine) URL: <http://www.icj-cij.org/en/case/132>. (дата звернення 03.09.21)
70. Mark W. Zacher, The Territorial Integrity Norm: International Boundaries and the Use of Force, 55 INT'L ORG. 215, 244 (2001);

71. Ngoun, Kimly Thai-Cambodian Conflict Rooted in History, in: East Asia Forum, 2012. URL: www.eastasiaforum.org/2012/01/27/thai-cambodian-conflict-rooted-in-history (дата звернення: 18.03.2021)
72. Ratner S. Drawing a Better Line: Uti Possidetis and the Borders of New States. American Journal of International Law. 1996. Vol. 90. № 4. P. 593.
73. Request for Interpretation of the Judgment of 15 June 1962 in the Case Concerning the Temple of Preah Vihear (Cambodia v. Thailand), Judgment of 13 November 2013, Separate Opinion of Judge Cançado Trindade, para. 65
74. Singh, L. P., The Thai-Cambodian Temple Dispute, in: Asian Survey, 1962. P. 23-26.
75. Sovereignty over Certain Frontier Land (Belgium v. Netherlands). URL: <http://www.icjciij.org/en/case/38>. (дата звернення 28.08.21)
76. The Ghosts of the Temple of Preah Vihear in the 2013 Judgment, Asian Journal of International Law. 2015. № 5. URL: <https://www.cambridge.org/core/journals/asian-journal-of-international-law/article/abs/ghosts-of-the-temple-of-preah-vihearphra-viharn-in-the-2013-judgment/E949F2BFB6FF0DEED4E0EB77392191BA> (дата звернення 20.03.2021)
77. Worster W.T. Competition and Comity in the Fragmentation of International Law. Brooklyn Journal of International Law. 2008. Vol. 34. P. 146.